

นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา
แสงสว่าง เสมอด้วยปัญญา ไม่มี

12

เอกสารหมายเลข

การผลิตความหมาย “พื้นที่ประเทศไทย” ในยุคพัฒนา (2500-2509)

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์

เอกสารวิชาการประกอบงานสัมมนา

“รัฐชาติ-พรมแดน : ความขัดแย้งและข้อยุติบนเส้นทางสันติภาพอาเซียน”

27 พฤศจิกายน 2552

TOYOTA

มูลนิธิโครงการตำรา ๒๕๐๙ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

การผลิตความหมาย “พื้นที่ประเทศไทย” ในยุคพัฒนา (2500-2509)
ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์

เอกสารประกอบสัมมนา
รัฐชาติ-พรมแดน : ความขัดแย้งและข้อยุติบนเส้นทางสันติภาพอาเซียน
Nation-states and Their Borders : Conflits and Resolutions
27 พฤศจิกายน 2552 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ธนบุรี

พิมพ์ครั้งแรก : พฤศจิกายน 2552

ออกแบบปกและรูปเล่ม : DREAM CATCHER GRAPHIC CO., LTD.
โทร. 0 2455 3932, 0 2455 3995

ร่วมจัดโดย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย
บริษัทโตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด

จัดพิมพ์โดย
มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย
Toyota Thailand Foundation
186/1 หมู่ 1 ถนนทางรถไฟเก่า ต.สำโรงใต้ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ 10130
โทรศัพท์ 0 2386 1393-5 โทรสาร 0 2386 2880
186/1 Moo1 Old Railway Road, T.Samrong Tai, A.Prapadaeng, Samutprakan 10130
Tel. 0 2386 1393-5 Fax. 0 2386 2880

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
The Foundation for The Promotion of Social Science and Humanities Textbooks Project
413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทร/โทรสาร 0 2433 8713
413/38 Arun-amarin Road, Bangkoknoi, Bangkok, Siam 10700 Tel./Fax. 0 2433 8713
http://www.textbooksproject.com

การผลิตความหมาย “พื้นที่ประเทศไทย” ในยุคพัฒนา (2500-2509)[1]

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์*

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวงในทศวรรษ 2500 จะสร้างข้อถกเถียงไว้ไม่น้อยในแวดวงวิชาการไทย แต่ดูเหมือนว่าการถกเถียงเหล่านั้นจะอ่อนแรงลงจนดูเหมือนว่าชุดคำอธิบายเหล่านั้นจะเป็นที่น่าพึงพอใจแล้ว กระนั้นการกลับมาอีกครั้งอย่างน่าฉงนของกองทัพและอำนาจฝ่ายอนุรักษนิยมด้วยรัฐประหารปี 2549 ทำให้เกิดคำถามสำคัญต่อวงวิชาการทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อีกครั้งต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองแบบถอยหลังเข้าคลองที่เกิดขึ้น วิทยานิพนธ์อันเป็นที่มาของบทความนี้ก็จุดประกายคำถามจากช่วงเวลาอันสำคัญทางประวัติศาสตร์นี้เช่นกัน

ผู้เขียนให้ความสนใจกับการวิเคราะห์ผ่านพื้นที่ ซึ่งรัฐไทยได้มีบทบาทอย่างมากในการผลิตความหมายให้กับสิ่งที่เรียกว่า ประเทศไทย ขึ้นมาตามคำที่ผู้เขียนใช้ว่า “พื้นที่ประเทศไทย” โดยเฉพาะในยุคสมัยที่เกิดความเปลี่ยนแปลงแตกหักอย่างใหญ่หลวงบนเส้นสันปันน้ำที่ปี 2500 เป็นต้นมา

1. กาละและเทศะ

ทำไมต้องทศวรรษ 2500

นักวิชาการมักเห็นพ้องกันว่า ทศวรรษ 2500 เป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ชนิดที่พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เมื่อรัฐเผด็จการทหารได้สถาปนาตนขึ้นอย่างมั่นคงอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ตลอดจนได้วางรากฐานสืบทอดอำนาจไปอย่างยาวนานถึงสิบกว่าปี ทั้งยังไม่ยี่หระต่อการล้มล้างระบอบประชาธิปไตย รวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง รวมไปถึงการฟื้นฟูระบบอุปถัมภ์อำนาจนิยมขึ้นมาอย่างเต็มที่ ในทางตรงกันข้ามรัฐไทยยังต้องเผชิญกับการเข้ามามีอิทธิพลของวัฒนธรรมและเทคโนโลยีตะวันตกสมัยใหม่รวมถึงความคิดแบบเสรีนิยมที่มีเงาของสหรัฐอเมริกาอยู่เบื้องหลัง ส่งผลให้รัฐไทยต้องปรับตัวเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงส่งผลให้รัฐมีบทบาทในการปรับเปลี่ยนประเทศไทย ซึ่งในที่นี้ก็คือการผลิตความหมาย “พื้นที่ประเทศไทย” ในยุคพัฒนาขึ้นมาอย่างเป็นเอกภาพ

ไม่เพียงเท่านั้น การอธิบายความทรงจำร่วมกันของชาติ ไม่ว่าจะเป็นมหากาพย์แห่งการเสียดินแดนสมัยรัชกาลที่ 5 ประวัติศาสตร์การเสียกรุงฯ ทั้ง 2 ครั้ง 2 ครา กระทั่งความภูมิใจจอมปลอมถึงอารยธรรมประชาธิปไตยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ฯลฯ โครงเรื่องเหล่านี้แม้จะเป็นที่ตระหนักกันโดยทั่วไปอยู่แล้วของนักวิชาการในปัจจุบัน แต่ผู้เขียนเห็นว่าการวิเคราะห์ดังกล่าวมีลักษณะที่กระโดดข้ามและละเลยประวัติศาสตร์ของภูมิปัญญาและพลังทางสังคมในยุค 2500 ไปทั้งสิ้น ทั้งที่ในทศวรรษ 2500 เป็นรอยต่อแห่งความเปลี่ยนแปลงที่รัฐได้ผลิตความหมายที่โอบอุ้มอำนาจด้วยความคิดแบบอนุรักษนิยมเป็นอย่างมาก[2]

ทำไมต้องพื้นที่

การให้ความสนใจกับการใช้พื้นที่เป็นกรอบในการวิเคราะห์นั้น ก็เพื่อที่จะแสวงหาคำอธิบายที่พ้นไปจากการอธิบายเดิมๆ เกี่ยวกับทศวรรษ 2500[3] ได้แก่ *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*[4] ผลงานชิ้นคลาสสิกของ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ ที่มองสฤษดิ์ในฐานะผู้เปลี่ยนแปลงสำคัญของยุค ขณะที่ภาพต่อเนื่องหลังจากการอสัญกรรมของสฤษดิ์กลับมีปัญหาต่อการอธิบายว่าได้สร้างความต่อเนื่องอย่างเป็นระบบอย่างไรต่อมาสู่สมัยที่ถนอมเป็นนายกรัฐมนตรี ในอีกด้านหนึ่งก็งานวิชาการที่อธิบายยุคพัฒนาด้วยเศรษฐกิจระดับมหภาค โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและการพึ่งพิงสหรัฐอเมริกาเป็นหมุดหมายของจังหวะการก้าวกระโดดของเศรษฐกิจไทย ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีการอธิบายในระบบโครงสร้างโลกในผลงานวิจัยเล่มหนาของกุลลดา เกษบุญชู มี๊ด ที่คลอดออกมาเร็วๆ นี้ในนาม *การเมืองไทยในยุคสฤษดิ์-ถนอม ภายใต้โครงสร้างอำนาจโลก* และที่ลืมไม่ได้ก็คือชุดคำอธิบายของสำนักชุมชนหมู่บ้าน ที่ตีโพยตีพายต่อความเหลวแหลกของหมู่บ้านว่าเป็นผลพวงจากการพัฒนา นอกจากนั้น เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามีการศึกษาในประเด็นย่อยต่างๆ เกี่ยวกับยุคพัฒนาอยู่บ้าง แต่ในที่สุดแล้วก็เป็นเพียงส่วนรายละเอียดย่อยๆ ที่ประกอบอยู่ในโครงเรื่องใหญ่ตามที่ได้กล่าวถึงมาแล้วเท่านั้น

* โครงการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ : ประวัติศาสตร์สังคมไทย

กรอบพื้นที่จะเป็นประเด็นร่วมสำคัญที่ใช้ในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในระดับประเทศที่เชื่อมโยงไปสู่ท้องที่ต่างๆ และการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่อย่างจริงจังในระดับประเทศ หรือลงไปถึงระดับเมือง ก็ยังเป็นการศึกษาในมิติของระดับกายภาพเท่านั้น การศึกษาพื้นที่ในทางสังคมศาสตร์นี้ยังจะเปิดเผยให้เห็นการปฏิบัติการทางอำนาจของรัฐผ่านพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ในนาม “พื้นที่ประเทศไทย” อีกด้วย

2. ว่าด้วยกรอบพื้นที่

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบทความนี้พุ่งเป้าไปที่ปฏิบัติการภาครัฐเป็นหลัก รัฐไทยได้สร้างองคาพยพสำคัญในการเปลี่ยนสภาพภูมิรัฐศาสตร์ที่เรียกว่า “พื้นที่ประเทศไทย” ในการศึกษานี้ได้แบ่งมิติพื้นที่ดังกล่าวเป็น 3 ลักษณะ โดยแบ่งเป็น ”พื้นที่ทางกายภาพ” ที่มุ่งเน้นจะศึกษาลักษณะทางกายภาพที่จับต้องได้และสร้างความเป็นรูปธรรมให้กับประเทศไทยได้อย่างชัดเจน รวมไปถึง “พื้นที่ทางสังคม” อันเป็นพื้นที่ที่รัฐเข้าไปมีบทบาทในการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม และ “พื้นที่ทางความคิด” ที่เป็นปฏิบัติการในการปลูกฝังจิตสำนึก หรือการผลิตความหมายในทางความรู้สึกนึกคิดขึ้น อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ตระหนักดีว่าทั้ง 3 หน่วยการวิเคราะห์นี้ไม่ได้แยกขาดจากกันอย่างชัดเจน

2.1 การทำให้ “พื้นที่ประเทศไทย” ปรากฏขึ้นจริงด้วยพื้นที่ทางกายภาพ

หากงาน *Siam Mapped: a history of the geo-body of a nation* ของธงชัย วินิจจะกูล จะทำให้เห็นการเกิดสำนึกตัวตนของรัฐชาติด้วยการสร้างแผนที่ และตระหนักถึงเขตแดนของประเทศแล้ว การศึกษานี้ก็จะทำให้เห็นว่า ประสบการณ์ของทศวรรษ 2500 นั้น รัฐไทยได้ทำให้ประชาชนสัมผัสประเทศไทยได้จริงโดยการเดินทาง การคมนาคมที่โยงใยกันได้ทั่วประเทศ สิ่งนี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้คนไทยสามารถจะปะติดปะต่อภาพประเทศไทยได้อย่างชัดเจนมากขึ้น นอกจากนั้นตึกรามบ้านช่องที่ผุดเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนสามารถยึดครองพื้นที่เมืองไว้ได้ ก็เป็นการ

ประกาศความเป็นเมืองใน “พื้นที่ประเทศไทย” ที่กำลังพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้งอีกด้วย

นับได้ว่ายุคนี้เป็นการปฏิวัติการเดินทางในประเทศอย่างเป็นรูปธรรม แม้จะปฏิเสธไม่ได้ว่าเส้นทางยุทธศาสตร์นั้นส่วนหนึ่งก็เพื่อลำเลียงยุทโธปกรณ์การทหาร รวมไปถึงการเปิดโอกาสทางเศรษฐกิจ แต่ในอีกด้านหนึ่งมันก็ได้กระจายโอกาสและอำนาจในการเดินทางไปสู่มวลชนมากขึ้น เราจะเห็นว่าเดิมนั้นที่ผูกขาดอำนาจการเดินทางอยู่ที่เพียงชนชั้นนำ เช่น การเสด็จประพาสภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2498 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ที่ต้องใช้ทรัพยากรและบุคลากรมหาศาลในการเดินทางในสภาพทางที่ทุรกันดาร หรือการเดินทางไปเยี่ยมราษฎรของสฤษดิ์ ถนอม ประภาส ในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ที่แสดงให้เห็นภาพว่าการเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนราษฎรในภูมิภาคต่างๆ นั้นไม่ใช่เรื่องง่ายๆ แต่ต้องผ่านเส้นทางที่สมบุกสมบัน ด้วยรถขับเคลื่อนสี่ล้อที่พอจะตะลุยไปยังดินแดนต่างๆ ที่ทุรกันดารได้

ดังนั้นผลจากการวางระบบโครงข่ายของทางหลวงอย่างจริงจังในทศวรรษ 2500 ก็ทำให้เกิดการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างกันทั่วประเทศที่เป็นไปได้เกือบทั่วประเทศ ซึ่งมิได้มีเพียงโครงสร้างพื้นฐานอย่างถนนเท่านั้น รัฐยังได้สร้างระบบในการควบคุมการคมนาคมขึ้นมาครอบคลุมทั้งระดับประเทศและภายในจังหวัดต่างๆ การเกิดขึ้นของสถานีขนส่งในกรุงเทพฯ ที่เชื่อมโยงไปยังภูมิภาคต่างๆ เมื่อปี 2503[5] ซึ่งมีอยู่ 3 แห่ง ได้แก่ สถานีขนส่ง ณ ต.ลาดยาว อ.บางเขน (ที่เรารู้จักกันอย่างลำลองว่าสถานีขนส่งหมอชิต) ให้รถยนต์โดยสารประจำทางสายเหนือ สายตะวันออกเฉียงเหนือและสายตะวันออก ใช้เป็นที่หยุด หรือจอดเพื่อทำการขนส่ง สถานีขนส่ง ณ ต.พระโขนง อ.พระโขนง (สถานีขนส่งเอกมัย) สำหรับสายตะวันออกเลียบชายฝั่งทะเล สถานีขนส่งที่ตั้งอยู่ริม ถ.จรัลสนิทวงศ์ ต.บางเสาธง อ.บางกอกน้อย จ.ธนบุรี สำหรับสายใต้

ไม่เพียงเท่านั้น รัฐยังมีนโยบายในการประกาศการควบคุมการเดินรถประจำทางส่วนภูมิภาคไปสู่จังหวัดต่างๆ โดยกรมการขนส่งทางบก พ.ศ. 2502 มีการประกาศเส้นทางระยะไกลในเขต 30 จังหวัด โดยแบ่งเป็น 5 สาย[6] คือ สายใต้ สายเหนือ สายตะวันออกเฉียงเหนือ สายตะวันออก และสายตะวันออกเลียบชายฝั่งทะเล แต่ระยะทางดังกล่าวมานั้นยังไม่ครอบคลุมอาณาเขตทั่วทั้งประเทศ ในปีถัดมาก็มีการกำหนดเพิ่มเติมด้วยเหตุผลว่า เพื่อให้เหมาะสม ประกาศนี้ทำให้เส้นทางเดิมทั้ง 5

สายที่จำกัดอยู่เฉพาะ 30 จังหวัด ได้แผ่ขยายออกไปมากขึ้นแต่ก็ยังไม่สามารถครอบคลุมได้ทั้งประเทศ[7] สายเหนือไปถึงเพียง จ.นครสวรรค์ สายตะวันออกเฉียงเหนือไปถึงเพียง จ.นครราชสีมา สายใต้ไปถึงเพียง จ.ชุมพร จะมีก็เพียงสายตะวันออกและสายตะวันออกเลียบชายฝั่งทะเลที่เดินรถไปจนสุดเส้นทางคือ จ.ปราจีนบุรี และ จ.ตราด กว่าจะประสบความสำเร็จในการเชื่อมโยงระบบควบคุมการเดินรถได้อย่างครอบคลุมทั่วประเทศก็ล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2507 มีประกาศถึง 2 ฉบับ[8] ที่กำหนดเส้นทาง 2 ส่วน กล่าวคือเส้นทางที่เริ่มต้นจากจังหวัดพระนคร (หรือกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน) ที่มีจุดเริ่มต้นที่สถานีขนส่งกรุงเทพฯไปสู่สถานีขนส่งจังหวัดต่างๆ ซึ่งเป็นเส้นทางการเดินทางระดับชาติโดยอาศัยกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางเครือข่าย และประกาศเส้นทางระหว่างสถานีขนส่งจังหวัดหนึ่งไปอีกจังหวัดหนึ่ง นับเป็นเครือข่ายการเดินทางในภูมิภาค[9] ดินแดนต่างๆ ของประเทศไทยที่เคยอยู่ในจินตนาการจึงสามารถเข้าถึงได้จริง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวตอกย้ำวลีที่ว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางสะดวก” ที่แสดงคุณภาพใหม่ของการใช้ชีวิตที่สะดวกสบายขึ้นของคนไทย

“พื้นที่เมือง” ที่รัฐควบคุมอย่างแนบเนียน

รัฐเริ่มตระหนักแล้วว่าประชาชนได้อพยพเข้าเมืองและนครใหญ่ๆ เพื่อหางานทำและแสวงหาวิถีทางดำเนินชีวิตที่ดีที่สุด รวมถึงการขยายตัวของถนนและระบบการศึกษาอย่างใหญ่หลวงก็ทำให้รัฐมิสามารถละเลยความสำคัญของการจัดระบบของเมืองทางกายภาพให้รองรับความต้องการดังกล่าว[10] จึงนำมาสู่ความคิดในการจัดการบริหารเมืองอย่างเป็นระบบและหลักวิชา แต่กระนั้นในบริบทของสังคมไทยในการศึกษานี้จะแบ่งการจัดการเมืองเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือการจัดการเมืองในเชิงระบบ ลักษณะที่สองคือการจัดการเมืองตามสัญชาตญาณและยถากรรม

ในลักษณะแรก การวางผังเมืองนั้นเป็นโครงการหลักของการพัฒนาอย่างหนึ่งซึ่งรัฐถือว่าได้ใช้ *“หลักวิทยาศาสตร์ในการจัดสวัสดิการของประชาชนให้ดีขึ้น”*[11] ซึ่งมีความหมายว่า การวางผังเมืองนั้นได้รับรองตามหลักวิทยาศาสตร์แล้วว่าใช้ดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะในการพัฒนาชุมชนโดยการลงทุนที่น้อยที่สุด[12] มิเพียงเท่านั้น เหตุอัคคีภัยที่เกิดอยู่เสมอในทศวรรษนี้ก็ทำให้รัฐตื่นตัว[13] ทั้งยังเห็นว่าการจัดการเมืองด้วยการผังเมืองก็น่าจะช่วยป้องกันอัคคีภัยได้อีกด้วย[14]

ทราบกันดีว่าในทศวรรษ 2500 นั้นสหรัฐอเมริกาได้มีความสำคัญต่อประเทศไทยอย่างมาก จึงไม่ต้องสงสัยว่าวิชาการผังเมืองนั้นก็ล้วนได้รับการสนับสนุนเช่นเดียวกัน ในที่นี้องค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา หรือ ยูซอม (USOM = United States Operations Mission) เป็นตัวตั้งตัวตีได้มีการถ่ายทอดวิชาการและมีการจัดทำโครงการศึกษาและวางแผนที่กรุงเทพฯ ร่วมกับบริษัทที่ปรึกษาสหรัฐอเมริกานามว่า Litchfield Whiting Bowne and Associates[15] มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2501[16] และสำเร็จลุล่วงเป็นโครงการที่มีชื่อว่า *Greater Bangkok Plan 2533*[17] ซึ่งเรียกกันอย่างลำลองว่า *“ผังลิทช์ฟิลด์”*[18] ซึ่งได้นำเสนอเป็นเอกสารรายงานที่มีรายละเอียดเป็นวงกว้างตั้งแต่ระดับประเทศ ลงมาถึงภาคกลาง เขตมหานครและเขตนครหลวงกรุงเทพ-ธนบุรี ทั้งยังฉายภาพประชากรและการขยายตัวของพื้นที่เมืองออกไปในอนาคตอีก 30 ปี ผังนี้เองได้ถูกใช้เป็นต้นแบบของผังเมืองต่างๆ ในภายหลังรวมทั้งการกำหนดนโยบายสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่น โครงการทางหลวงสายวิภาวดีรังสิต โครงการมหาวิทยาลัยขอนแก่น โครงการจัดระบบการจราจรกรุงเทพฯ โครงการจัดตั้งสำนักผังเมือง เป็นต้น[19] นักวิชาการผังเมืองโดยทั่วไปถือว่าผังดังกล่าวเป็นหมุดหมายของวิชาการวิชาชีพผังเมืองในประเทศไทย

การวางผังมิใช่เป็นเพียงนำโครงการก่อสร้างพัฒนาต่างๆ มารวมกันเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะของการบูรณาการซึ่งต้องครอบคลุมเมืองทั้งหมดจากศูนย์กลางเมืองไปถึงชานเมือง เลยไปจนถึงบริเวณส่วนขยายของเมืองใน 10 หรือ 20 ปีข้างหน้า[20] วิธีคิดดังกล่าวยิ่งทำให้หน่วยการปกครองขนาดเล็กหมดความหมายลงไป ทั้งยังรวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางที่เป็นเมืองใหญ่อย่างเต็มที่ การจัดการพื้นที่ระดับมหภาคเช่นนี้ทำให้มีภารกิจที่ต้องแบกรับการประสานงานอย่างเข้มข้นที่จะอำนวยให้การพัฒนาสิ่งก่อสร้างที่สำคัญในเมืองไม่ว่าจะเป็นสาธารณูปโภคพื้นฐาน หรือการโยธา การจัดสรรที่ดิน และสถานบริการสาธารณประโยชน์ต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ[21] แต่แผนผังดังกล่าวนั้นเป็นไปอย่างกว้างๆ ไม่เฉพาะเจาะจง[22] ในการจัดทำให้ผังเมืองสมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องทำงานในรายละเอียด เมื่อได้รับการสานต่อจากหน่วยงานที่ไม่มีความเชี่ยวชาญที่รับผิดชอบ การผังเมืองจึงไม่คืบหน้า

มีการกล่าวว่า “แผนผังนั้นเป็นประหนึ่งการแถลงนโยบายของทางราชการ” เพื่อให้ตัวแทนสาขาต่างๆ ปฏิบัติตาม เพื่อสร้างความเจริญแก่ชุมชน[23] โดยบทบาทของสำนักผังเมืองจะต้องเป็นผู้ประสานงานความร่วมมือจากหน่วยราชการทุกแห่ง

และประสานงานโครงการต่างๆ ซึ่งต้องมีอำนาจรองรับการทำงานดังกล่าวเป็นอย่างสูง การดำเนินการดังกล่าวนั้นจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติผังเมืองขึ้นเพื่อกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักผังเมือง เพื่อจัดความสัมพันธ์กับหน่วยราชการต่างๆ[24] อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติดังกล่าวก็มิได้ประกาศใช้ ทั้งที่ได้มีความพยายามของที่ปรึกษาสหรัฐอเมริกาที่จะผลักดันร่างพระราชบัญญัติการผังเมืองฉบับใหม่ขึ้นมาแต่ก็ไม่สำเร็จ

เมื่อการประกาศใช้ผังเมืองตามหลักวิชาไม่สามารถดำเนินตามแผนได้สมบูรณ์ แต่การขยายตัวของระบบทุนโดยนโยบายทางเศรษฐกิจ หรือการเปิดอิสรภาพของการเดินทางด้วยทางหลวงแผ่นดินคุณภาพดีทำให้เมืองต่างๆ ขยายตัวเป็นอย่างมาก ขณะที่ผังเมืองที่ออกแบบไว้แล้วก็ไม่ได้ประกาศใช้ ผังเมืองใหม่ก็ไม่ได้รับการสำรวจเพิ่มเติม จึงนำมาสู่การจัดการเมืองในลักษณะที่สอง ที่ข้าราชการส่วนภูมิภาคที่มีอำนาจอยู่ในมือจึงเป็นผู้ปฏิบัติการจัดการเมืองโดยเอกเทศ โดยปราศจากหลักวิชาการผังเมือง ข้าราชการกระทรวงมหาดไทยอย่างผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ที่มักจะทำการพัฒนาเมืองโดยสัญชาตญาณและประสบการณ์ ดังนั้นการเติบโตของเมืองจึงขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนบุคคลของข้าราชการส่วนภูมิภาค อีกประการหนึ่งคือข้าราชการดังกล่าวมีความไม่มั่นคงในท้องที่สูง มีโอกาสที่จะถูกโยกย้ายไปประจำท้องที่อื่นๆ ได้ไม่ยาก ดังนั้นปัญหาของการจัดการเมืองในอีกระดับคือ การจัดการเมืองระยะสั้นไม่อาจวางนโยบายระยะยาวได้ ขณะเดียวกันการจัดการเมืองในระดับต่างๆ ยังมีความลักลั่นกันในโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน ไม่ว่าจะเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ที่ในทางปฏิบัติแล้วอำนาจและทรัพยากรนั้นส่วนภูมิภาคกุมอำนาจการจัดการดังกล่าวค่อนข้างเบ็ดเสร็จ

ทั้งที่รากฐานเดิมที่รัฐวางไว้เพื่อจัดการกับเมืองในท้องถิ่นต่างๆ จากการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ก็คือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเทศบาล ซึ่งได้มีการประกาศอาณาเขตและอำนาจบริหารบนพื้นที่นั้นๆ[25] แต่การเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นจนทำให้ไร้อำนาจไม่สามารถบริหารบ้านเมืองท้องถิ่นอย่างเป็นเอกเทศจากกระทรวงมหาดไทยได้จึงทำให้สถานะของเมืองที่เกี่ยวข้องกับการผังเมืองในประเทศไทยคลุมเครือมาจนทุกวันนี้ ขณะที่การดำเนินงานผังเมืองที่ต้องเกี่ยวข้องกับผู้คนที่ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์จำนวนมากกลับไม่มีช่องทางในการเข้าถึงทรัพยากรตรงนี้ เช่นเดียวกับปัญหาประชาธิปไตยในประเทศไทยในทศวรรษ 2500

“พื้นที่ชนบท” การครอบงำหมู่บ้านด้วยข้ออ้างความมั่นคง

การสร้างพื้นที่ทางกายภาพในเมืองสอดรับกับนโยบายและการแก้ไขปัญหาของรัฐฉันใด พื้นที่ทางกายภาพในชนบทก็เช่นเดียวกัน การประเมินสถานภาพของชนบทของรัฐนั้นมีอยู่ว่า

> *“เป็นที่รับกันว่าประชากรไทย 85 เปอร์เซ็นต์เป็นชาวชนบท และยังด้อยความเจริญในด้านต่างๆ เช่น มาตรฐานการครองชีพต่ำ โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ทำให้ร่างกายไม่แข็งแรง การผลิตผลต่ำ รายได้ของประชากรไม่คุ้มทุนที่ลงไป เพราะฉะนั้น ชาติจะเจริญมั่นคงจะต้องทะนุบำรุงสร้างเสริมชาวชนบทให้มีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น”* [26]

สถานการณ์คุกคามจากภัยคอมมิวนิสต์ในทศวรรษ 2500 ทำให้รัฐกังวลใจและรู้สึกอ่อนไหวกับพื้นที่ชายขอบอย่างยิ่ง นโยบายต่างประเทศที่อิงกับสหรัฐอเมริกาทำให้การสนับสนุนทางวิชาการและเม็ดเงินจำนวนมหาศาลอัดฉีดลงมา ทำให้รัฐเร่งรัดการพัฒนาชนบทอย่างมหาศาล เช่นปี 2501 เริ่มดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นจัดเป็นการทดลองในจังหวัดต่างๆ[27] ปี 2502 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ใช้แผนพัฒนาชุมชนแห่งชาติ ปี 2503 กระทรวงมหาดไทยถึงกับมอบงานสอบสวนคดีอาญาในส่วนภูมิภาคให้ฝ่ายตำรวจไปดำเนินการแทนฝ่ายปกครอง เพื่อให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองได้มีโอกาสใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการพัฒนาการท้องถิ่นได้เต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกันกับที่กรมมหาดไทยขยายเขตพัฒนาการท้องถิ่นทดลองเป็น 167 เขต ครบทั้ง 71 จังหวัด ได้รับผลทั้งในทางวัตถุ เช่น มีการสร้างถนน สะพาน อาคารสถานที่และอื่นๆ คิดเป็นมูลค่ากว่า 20 ล้านบาท[28]

อีกหน่วยงานหนึ่งที่ถือว่าเป็นตัวแทนรัฐไทยที่ลงไปสร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชนบทก็คือ กลุ่มพระสงฆ์ ผ่านการดำเนินงานโครงการต่างๆ เช่น งานพระธรรมทูต (เริ่มปี 2507) งานพระธรรมจาริก (เริ่มปี 2508) โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น (เริ่มปี 2509) ซึ่งโครงการหลังนี้ยังได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากกองทุนเพื่อการศึกษาเพื่อสังคมและเศรษฐกิจระหว่าง

ประเทศของอเมริกาปี 2509-2510[29] และโครงการอีกมหาศาลที่รัฐระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและนำความเจริญไปสู่ชนบทอย่างมีวาระซ่อนเร้น

การสร้างพื้นที่ทางกายภาพของชนบทมีความแตกต่างกับในตัวเมืองอย่างสิ้นเชิง มันเป็นการสร้างพื้นที่เพื่อการควบคุมด้วยอำนาจอย่างโจ่งแจ้ง ที่มีหน่วยงานของรัฐทั้งพลเรือน ทหาร แม้กระทั่งคณะภิกษุสงฆ์เข้าไปมีบทบาทอย่างต่อเนื่อง มีกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจ กล่าวคือ การจัดโซนหมู่บ้านให้อยู่ในสายตาของรัฐ ผนวกเอาชาวบ้านที่อยู่กันอย่างกระจัดกระจายมารวมกันเป็นหมู่บ้านโดยจัดให้มีสาธารณูปโภคทั้งยังจัดแจงให้บ้านแต่ละหลังมีรั้วรอบขอบชิด ต่างไปจากเดิมที่บ้านไม่จำเป็นต้องมีรั้ว เหตุผลดังกล่าวก็คือการบังคับเส้นทางการเข้าออกหมู่บ้านด้วยทางออกทางเดียว ดังนั้นการสอดส่องดูแลชาวบ้านไม่ให้ออกไปติดต่อกับภายนอกได้ง่ายดายนัก เนื่องจากชาวบ้านต้องสงสัยว่าจะไปติดต่อกับคอมมิวนิสต์ในป่า จึงไม่แปลกที่การสร้างพื้นที่ทางกายภาพ โดยนัยยะแล้วเป็นการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อการควบคุมอย่างให้ชาวบ้านอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ อย่างน้อยก็เป็นความพยายามในทฤษฎีเพื่อป้องกันภยันตรายที่ใหญ่หลวงจากคอมมิวนิสต์ การระดมสร้างถาวรวัตถุไม่ว่าจะเป็นถนน สะพาน ขุดลอกคูคลอง สร้างบ่อน้ำ ถังเก็บน้ำฝน ประปาสำหรับหมู่บ้าน อ่างเก็บน้ำ ฝาย ทำนบกั้นน้ำ[30] จึงเป็นการทำให้พื้นที่ชนบทเจริญขึ้น พัฒนาขึ้น นอกจากนั้นรัฐยังหวังให้การดำเนินการดังกล่าวกระตุ้นเตือนให้ประชาชนตื่นตัวและเข้ามาร่วมงานพัฒนาชุมชน และยังหวังว่านอกเหนือจากผลทางด้านวัตถุแล้ว แต่ต้องรวมไปถึงจิตใจ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอีกด้วย[31]

นอกจากรัฐจะระแวงชาวบ้านแล้ว ยังได้สร้างมโนทัศน์ครอบงำชาวบ้านแบบเหมารวมว่า ชาวบ้านนั้นล้วนแต่ “โง่ จน เจ็บ” [32] ที่รัฐจำต้องลงไปสั่งสอนและทำการพัฒนาจิตใจอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งต่างไปจากกรณีของคนในเมืองที่อย่างน้อยก็ทำให้แยบยลด้วยการแยกย่อยเป็นกลุ่มต่างๆ การทำให้ชนบทปลอดภัย ปราศจากภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์เป็นวาระเร่งด่วนที่รัฐสร้างขึ้น และเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พื้นที่ทางกายภาพระหว่างเมืองและชนบทถูกทำให้แตกต่างกันอย่างชัดเจนในด้านนโยบายการพัฒนาและการควบคุมและให้บริการ แต่ในขณะเดียวกันสาธารณูปโภคที่ทางการเข้าไปผลักดันให้เกิดขึ้นก็ทำให้เกิดอิสรภาพในการเดินทางระดับหนึ่งที่จะเชื่อมตัวเองที่ถูกทำให้เข้าใจว่าป่าเถื่อนเข้าสู่ระบบบริการสาธารณะในเมืองได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น

2.2 พื้นที่ทางสังคม
ในฐานะประดิษฐกรรมสู่ความสัมพันธ์ของสังคมใหม่

แม้พื้นที่ทางกายภาพจะถูกสร้างขึ้นมาครอบคลุมทั่วประเทศไทยแล้วก็ตาม สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การที่รัฐเข้ามาจัดความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนใน “พื้นที่ประเทศไทย” ได้มีข้อเปรียบเทียบว่าในทศวรรษ 2490 ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความหลากหลายมากกว่าทศวรรษ 2500 อันเป็นช่วงเวลารัฐบาลเผด็จการทหารได้รวบอำนาจการปกครองไว้ในมือ และล้มล้างระบอบประชาธิปไตยลง ซึ่งไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการเมืองระดับประเทศเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในภูมิภาคและภายในการปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

ข้าราชการฝ่ายปกครองในนามผู้แทนรัฐ

ข้าราชการฝ่ายปกครองในส่วนภูมิภาค ได้บุกบั่นทำหน้าที่อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษ 2490 ในช่วงการฟื้นฟูหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิบปีให้หลังข้าราชการเหล่านี้ได้ทวีอำนาจมากขึ้นไปพร้อมกับระบบราชการที่ขยายใหญ่กว่าเดิมและงบประมาณอีกมากมายที่เทียบไม่ได้เลยกับทศวรรษที่ผ่านมา การให้น้ำหนักกับคำอธิบายของระบบราชการไทยในทศวรรษ 2500 นั้น หนีไม่พ้นสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบอำมาตยาธิปไตย” ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเทน้ำหนักไปที่ข้าราชการทหาร ดังที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในงานของทักษ์ ขณะที่ละเลยที่จะอธิบายพลังการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในส่วนที่เรียกว่า “เครือข่ายกระทรวงมหาดไทย”

ในขณะเดียวกัน รัฐไทยยังได้แช่แข็งระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเทศบาล ด้วยการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจ ที่มาของอำนาจการปกครองและบริหารท้องถิ่นซึ่งแต่เดิมนั้นมาจากการเลือกตั้ง เปลี่ยนมาสู่การแต่งตั้ง ผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจแต่งตั้งนายกเทศมนตรี ซึ่งแทบทั้งหมดเป็นปลัดจังหวัด ส่วนตำแหน่งเทศมนตรีมักจะเป็นผู้มีอำนาจรับผิดชอบลดหลั่นกันไปได้แก่ ผู้กำกับการ นายอำเภอ[33] ดังนั้นนักการเมืองดังกล่าวก็เป็นตัวแทนของข้าราชการที่ไว้วางใจได้ ดังนั้นการปกครองส่วนท้องถิ่นจึงถูกทำให้ไร้พลัง หมดความหมายลงนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 ด้วยการปฏิเสธความวุ่นวายจากการเมืองแบบเสรี และใช้อำนาจเผด็จการล้มประชาธิปไตยใกล้ตัว โดยการครอบงำผ่านข้าราชการประจำฝ่ายปกครอง

ทศวรรษ 2490 พวกเขาเป็นผู้นำในการปราบปรามอาชญากรรมและผดุงความสงบสุข แต่ในทศวรรษ 2500 ภารกิจที่โดดเด่นของพวกเขากลับเป็นผู้นำในการพัฒนาท้องที่อย่างเข้มแข็ง[34] ลักษณะในการเป็นผู้นำในการสร้างเอกภาพภายในพื้นที่ของข้าราชการเหล่านี้ ปรากฏทั้งในพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบทเพื่อให้กลายเป็นส่วนหนึ่งที่ขึ้นตรงต่อ “พื้นที่ประเทศไทย” ในบทบาทนี้ได้ทำการสร้างเครือข่ายที่เชื่อมต่อระหว่างรัฐส่วนกลางสู่คนในท้องที่อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ทำให้คนในท้องที่ได้ตระหนักถึงการมีอยู่จริงของรัฐไทย ขณะที่รัฐไทยก็สามารถควบคุมและจัดการประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คนในเมือง หรือคนในเขตเทศบาลนั้น มีความใกล้ชิดกับศูนย์กลางอำนาจระดับอำเภอและระดับจังหวัดเป็นอย่างมาก ภายในเมืองต่างๆ นั้นก็มีการรวมตัวรวมกลุ่มของกลุ่มผลประโยชน์ และความสนใจร่วมกันอยู่ไม่ใช่น้อย ในที่นี้อาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม อันได้แก่ การรวมกลุ่มเพื่อสมาคมภายในกันเอง เช่น สโมสรข้าราชการ สโมสรพนักงานรถไฟ สมาคมศิษย์เก่าสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมไปถึงสมาคมตระกูลต่างๆ ของชาวจีนเป็นต้น ซึ่งโดยรวมแล้วเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาในกลุ่มที่มีความสนใจ มีผลประโยชน์ร่วมกัน หรือมีความเป็นเครือญาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมภายใน จึงมิสู้มีความสัมพันธ์กับสาธารณะมากนัก

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันและมีบทบาทในการสงเคราะห์และทำงานสาธารณประโยชน์ ประเด็นที่ได้รับความสนใจค่อนข้างมากก็คือปัญหาเด็กเยาวชน และสตรี และการดำเนินการเกี่ยวกับพุทธศาสนา[35] ที่ขยายตัวขึ้นมาอย่างมากในพื้นที่เมือง ซึ่งมีความเคลื่อนไหวในองค์กรต่างๆ ในที่นี้จะอภิปรายถึงบทบาทกิจการลูกเสือและกาชาด ที่นอกจากจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดที่รัฐสถาปนาขึ้นแล้ว กิจการดังกล่าวยังผูกมัดยึดโยงความเป็นจังหวัดกับความเป็นชาติแบบอนุรักษนิยมที่สืบเนื่องจากอุดมการณ์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในอดีต และตอกย้ำให้เห็นบทบาทอย่างสำคัญของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่จะถูกถักทอผ่านหน่วยการปกครองจังหวัด อันจะสานต่ออย่างเข้มแข็งในทศวรรษ 2510 และนำไปสู่โศกนาฏกรรมในปี 2519 ในที่สุด

บทบาทของข้าราชการฝ่ายปกครองที่มีต่อแวดวงลูกเสือมีความเกี่ยวพันต่อกัน ไม่ว่าจะโดยโครงสร้างในการบริหารที่ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องรับผิดชอบเป็นกรรมการในสภาลูกเสือแห่งชาติ และเป็นประธานลูกเสือจังหวัด เช่นเดียวกับ

นายอำเภอที่ดำรงตำแหน่งเป็นประธานลูกเสืออำเภอไปโดยปริยาย โดยตำแหน่งแล้วสิงห์มีบทบาทในการสร้างค่ายลูกเสือในจังหวัดต่างๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศ เฉพาะในปี พ.ศ. 2509 ค่ายลูกเสือที่กระจายตัวอยู่ตามภาคศึกษาต่างๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับอำเภอทั้งหมด 12 ภาคทั่วประเทศ รวม 36 แห่ง จะเห็นได้ว่า ค่ายลูกเสือแทบทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นมาหลังจากพระราชบัญญัติลูกเสือ พ.ศ. 2507 ที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดมีตำแหน่งเป็นประธานลูกเสือจังหวัด ดังนั้นกิจการลูกเสือจึงสะท้อนวิธีคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติได้อย่างชัดเจนและเป็นโรงเรียนอย่างดีสำหรับผลิตอุดมการณ์ชาตินิยม

นอกจากนั้น เครือข่ายของลูกเสือยังมีบทบาทในด้านการสงเคราะห์และสาธารณประโยชน์อื่นๆ อีก ที่สามารถสร้างความร่วมแรงร่วมใจกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีตัวแบบและกำลังสำคัญคือลูกเสือโดยที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาการของข้าราชการฝ่ายปกครอง หรืออีกนัยหนึ่งคือลูกเสือก็ได้เป็นกลุ่มทางสังคมอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐพร้อมที่จะเป็นกลไกสำคัญนั่นเอง[36] กิจการลูกเสือจึงมิใช่กิจการที่สร้างเสริมความเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของเยาวชนไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นฐานมวลชนสำคัญของความคิดแบบอนุรักษนิยมที่ถูกปลูกฝังผ่านสถานศึกษาและกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย

กิจการกาชาด-เหล่ากาชาดจังหวัด

หากรากฐานของสิงห์ในบทบาทอำนาจของ “ความเป็นชาย” คือกิจการลูกเสือแล้ว กิจการกาชาดก็คือตัวแทนแสดงบทบาทอำนาจของ “ความเป็นหญิง” ที่จะเชื่อมโยงกิจการระดับภูมิภาคเข้าสู่กิจการระดับประเทศผ่านองค์กรสภากาชาดไทย[37] ไม่เพียงเท่านั้น องค์การสภากาชาดไทยยังมีพัฒนาการที่คล้ายคลึงกับกิจการลูกเสือ กล่าวคือมีความเป็นมาที่ยึดโยงกับฐานของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เดิม แต่ยังมีประโยชน์อยู่กับระบอบใหม่ ดังเห็นได้จากความกระตือรือร้นของผู้นำสมัยนั้นที่ออกแบบให้สภากาชาดไทยลงตัวกับสภาพสังคมใหม่ในการออกกฎหมายและข้อบังคับบ่อยครั้ง พ.ศ. 2499 มีพระบรมราชโองการทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดำรงตำแหน่ง “สภานายิกาสภากาชาดไทย”[38] นี่คือที่มาของบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่จะมีส่วนสำคัญต่อโครงสร้างและกลไกสภากาชาดไทย

กลไกของสภากาชาดไทยในระดับจังหวัด มีการกล่าวถึง “สาขากาชาดประจำจังหวัด” มาตั้งแต่ พ.ศ. 2480 ซึ่งได้รับการเปลี่ยนมาเป็น “เหล่ากาชาดจังหวัด” ใน พ.ศ. 2483[39] แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัตินั้นยังมิได้ปรากฏผลเท่าใด จนกระทั่งปี พ.ศ. 2503 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สภานายิกาสภากาชาดไทย เห็นว่าการจัดตั้งเหล่ากาชาดตั้งแต่อดีตมายังมิได้ริเริ่มทำกันอย่างจริงจังจึงมีพระราชดำริที่จะให้มีการจัดตั้งเหล่ากาชาดจังหวัดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง[40] ในเวลาต่อมากระทรวงมหาดไทยก็ได้สนองพระราชเสาวนีย์โดยการประกาศจัดตั้งเหล่ากาชาดจังหวัดทุกจังหวัดทั่วประเทศในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2504 ซึ่งขณะนั้นมีอยู่ 69 จังหวัด และถือวันดังกล่าวเป็นวันสถาปนาเหล่ากาชาดอีกด้วย[41] จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เหล่ากาชาดจังหวัดเกิดขึ้นจริงในทางนิตินัยและพฤตินัย และกลายเป็นหน่วยสำคัญที่เชื่อมโยงความเป็นจังหวัดกับสภากาชาดไทย เช่นเดียวกับกิจการลูกเสือ

ระบบการสื่อสารในยุคพัฒนา

รัฐไทยได้สร้างปราการของข้อมูลข่าวสารขนาดยักษ์เพื่อปิดบัง เบี่ยงเบน ประเด็นโดยอ้างปัญหาความมั่นคง ทุ่มเทงบประมาณลงทุนด้านการสื่อสารเป็นอย่างหนักพร้อมๆ ไปกับการเติบโตของวัฒนธรรมความบันเทิง และความหมกมุ่นสนใจเกี่ยวกับเรื่องภายในประเทศ ในขณะเดียวกับการดำเนินชีวิตไปด้วยความหวาดระแวงคอมมิวนิสต์ที่มีภาพลักษณ์ของปิศาจร้ายที่ตามหลอกหลอนและจองล้างจองผลาญประเทศไทยอย่างไม่สิ้น อันเป็นหน่ออ่อนที่ปลุกกระแสชาตินิยม และนำไปสู่ความเคลื่อนไหวใหญ่ของสังคมไทยในเวลาต่อมา ดังนั้นการสื่อสารมวลชนที่เกิดขึ้นในยุคนี้ด้วยความตั้งใจของรัฐจึงจัดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้คนในพื้นที่ประเทศไทยเกิดการรับรู้ถึงการดำรงอยู่ของคนอื่นๆ ในประเทศไทยด้วยข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอย่างรวดเร็วในยุคนี้

การสื่อสารสำคัญในเนื้อที่จำกัดนี้จะแสดงให้เห็นผ่านการใช้สื่อวิทยุ นอกจากปฏิบัติการเพื่อกระจายเสียงส่งคลื่นวิทยุไปสู่ประชาชนแล้ว รัฐบาลก็ยังตระหนักดีว่า ตราบใดที่ไม่สามารถให้ประชาชนมีเครื่องรับวิทยุได้ ก็ไม่สามารถจะควบคุมข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีนโยบายกำหนดให้ราษฎรทุกครัวเรือนทั่วประเทศมีเครื่องรับวิทยุ โดยให้สำนักอุตสาหกรรมอีเลคโทรนิคไทย (ออท.) ผลิตวิทยุทรานซิสเตอร์จำหน่ายแก่ประชาชนในราคาถูก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503[42] มีการระบุว่า ตามสถิติใน 508 คน จะมีเครื่องรับวิทยุเพียงเครื่องเดียว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ[43] การขยายตัวเชื่อได้ว่ามีอยู่ในอัตราที่สูงเนื่องจากมีข้อมูลว่าในปลายทศวรรษ 2500 ที่ระบุว่า ถ้าราษฎรมีเงินเหลือพอที่จะเจียดซื้อเครื่องรับวิทยุแล้วเป็นต้องซื้อเครื่องรับวิทยุทันที เพราะการใช้สะดวกสบายและเป็นการลิ้นเปลืองน้อย ใช้ถ่านไม่กี่ก้อน นอกจากนี้ห้างร้านยังมีการขายเงินผ่อนซึ่งราษฎรได้ให้ความสนใจและนิยมกันมาก[44]

วิทยุจึงนับได้ว่าเป็นนวัตกรรมแห่งยุคสมัยที่นอกจากรัฐจะใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมข้อมูลข่าวสารแล้ว ยังเป็นเครื่องมือที่ประชาชนเข้าถึงยุคสมัยแห่งการพัฒนา ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารแล้ว ยังรับเลือกข้อมูลข่าวสารบางอย่างที่เป็นประโยชน์และตามความพึงพอใจของตัวเองด้วย ในมุมมองนี้ประชาชนมีอำนาจในการเลือกรับฟังจากสถานีวิทยุต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานีของรัฐและ “สถานีวิทยุเถื่อน” ได้แก่ สถานีวิทยุคอมมิวนิสต์ที่ปักกิ่ง และสถานีวิทยุฮานอยของพวกคอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือ ตลอดจนสถานีวิทยุเถื่อนและสถานีวิทยุของกัมพูชา[45]

ด้วยปัญหาโครงสร้างพื้นฐานที่สถานีวิทยุของรัฐมีกำลังส่งต่ำ ประกอบกับเนื้อหารายการของรัฐไม่เป็นที่จูงใจ สถานีวิทยุเถื่อนกลับมีกำลังส่งสูงและมีรายการที่น่าสนใจกว่า ที่สำคัญรายการดังกล่าวใช้ภาษาไทยในการดำเนินการ ถ้าไม่ได้ใช้ความสังเกตก็อาจจะเข้าใจว่าเป็นสถานีวิทยุที่ได้ทำการส่งกระจายเสียงอยู่ภายในประเทศ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นว่าในประเทศไทยนั้นมีอยู่ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายตรงกันข้ามกับรัฐบาล[46] อันเป็นเรื่องใหญ่ที่รัฐไทยยอมรับไม่ได้

ปัญหาการแย่งมวลชนผ่านสถานีวิทยุปรากฏชัดมาตั้งแต่ พ.ศ. 2505 ได้มีการประเมินผลตามหลักจิตวิทยาในคราวนั้นว่า “สัญชาตญาณของมนุษย์ที่ชอบดูการต่อสู้ ดังนั้นการที่วิทยุกลุ่มคอมมิวนิสต์ทำการโจมตีกล่าวหาประเทศไทยอยู่ทุกวัน ในระยะแรกจึงอาจจะมีประชาชนส่วนมากรับฟัง แต่เมื่อวิทยุกลุ่มคอมมิวนิสต์ทำการโฆษณาติดต่อกันอยู่เป็นประจำแล้ว การรับฟังก็จะต้องลดน้อยลง เพราะบุคคลที่มีความรู้ย่อมจะวินิจฉัยได้ทันทีว่าการกระจายเสียงของวิทยุกลุ่มคอมมิวนิสต์นั้น ได้ใช้เรื่องเท็จและเรื่องใส่ร้ายป้ายสีทำการโฆษณา”[47]

แต่อย่างไรก็ตามการณ์หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะว่าแม้ชาวบ้านจะสามารถรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ป.ช.ส. ขอนแก่น ท.ท.ท. สองศูนย์ พล.1 และ ว.ป.ถ. ในท้องถิ่น ฯลฯ ได้ แต่เนื่องจากแรงส่งจากสถานีเวียงจัน ปักกิ่ง เวียดนาม ฯลฯ มีกำลังแรงสะดวกแก่การรับฟัง จึงเป็นเหตุโน้มให้ผู้ฟังฟังสถานีวิทยุต่างประเทศเป็นจำนวนไม่น้อย ที่สำคัญคือ ประชาชนโดยทั่วไปไม่ค่อยสนใจข่าว สิ่งที่นิยมมากที่สุดคือหมอลำ ได้มีการสอบถามถึงสาเหตุจากผู้ฟังจำนวนหนึ่ง ได้ความว่า “ฟังข่าวไม่รู้เรื่อง ที่ชอบฟังหมอลำเพราะสนุกดี” ขณะที่ในทางกลับกันข้าราชการกำนันผู้ใหญ่บ้านและครู สนใจข่าวมากกว่าหมอลำ[48] แม้จนปลายทศวรรษ 2500 ปัญหาดังกล่าวก็ยังเป็นหนามยอกอกของรัฐไทย สวนทางกับการเติบโตของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หลังจากวันเสียงปืนแตก พ.ศ. 2508[49] มีการสำรวจในปี พ.ศ. 2509[50] ทำให้พบว่ารายการวิทยุที่ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสนใจฟังมากที่สุดคือ รายการหมอลำ เพลงและการบันเทิง ข่าวสารการเมืองก็ชอบฟังเช่นกัน ส่วนมากรับฟังข่าวของทางราชการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย 55 กิโลวัตต์ ที่ขอนแก่นซึ่งถ่ายทอดข่าวจากวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ขณะที่ราษฎรก็ยังสามารถรับฟังวิทยุของกัมพูชา เวียดนาม ลาว เสียงประชาชน และปักกิ่ง ได้อย่างชัดเจนไปในเวลาเดียวกัน

วิทยุนอกจากจะเป็นเครื่องมือสื่อสารที่รัฐใช้ควบคุมข้อมูลข่าวสารภายในแล้ว ยังสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เกิด “พื้นที่ประเทศไทย” ที่อยู่ภายใต้รัฐบาลนโยบายเดียวกัน มีเหตุการณ์ที่รับรู้ร่วมกัน

ท่องเที่ยวเมืองไทย คนไทยพบคนไทย

เนื่องมาจากความพร้อมของถนน พร้อมๆ ไปกับการเติบโตของวิถีชีวิตของคนในเมือง เช่นเดียวกับการสื่อสารและความไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับประเทศไทย โดยเฉพาะในกรณี *อนุสาร อ.ส.ท.* ที่เริ่มจัดทำตั้งแต่ปี 2503 อนุสารนี้ได้ปูทางให้คนไทยเห็นว่า สถานที่ท่องเที่ยวใด อยู่ที่ไหนในดินแดนอันงดงามของเมืองไทย ตลอดจนทำให้เห็นวิถีชีวิตอย่างเป็นระบบ สำนึกดังกล่าวถูกสร้างขึ้นภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมที่ร้อยเรียงประวัติศาสตร์แห่งชาติที่รวมศูนย์ไปอธิบายกับสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ หรือมิฉะนั้นก็อยู่ในกรอบของการเลือกภาพตัวแทนของความงดงามของแหล่งท่องเที่ยวในดินแดนต่างๆ ทั่วไปในไทยมานำเสนอ โดยภาพลักษณ์อันจรุงใจนี้เองที่เป็นอำนาจสำคัญในการอำพรางความขัดแย้งทางชนชั้น และปัญหาของสังคมที่คุกรุ่นขึ้นเรื่อยๆ

นอกจากนั้นการสร้างพื้นที่สังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของรัฐคือการใช้ “การท่องเที่ยว” เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ผู้คนในประเทศไทยได้ “พบเห็นซึ่งกันและกัน” บนเส้นทางคมนาคมที่ได้เปิดกว้างมากขึ้น และเชื่อมโยงเส้นทางหลักกันได้ทั่วประเทศจนสามารถเดินทางได้สะดวกมากขึ้น ความหมายของการเดินทางท่องเที่ยวในยุคพัฒนานี้จึงทำให้พื้นที่ประเทศไทยปรากฏชัดเจนขึ้นมา ด้วยประสบการณ์ตรงในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถานที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทยอย่างมีจุดมุ่งหมาย

จุดเปลี่ยนสำคัญในทศวรรษ 2500 ก็คือ การที่รัฐทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นระบบที่ควบคุมได้และสร้างรายได้มหาศาล รัฐให้ความสำคัญของการจัดตั้งโครงสร้างและงบประมาณขึ้นมารองรับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2502 ขึ้น ซึ่งรัฐหวังว่าจะได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจและเผยแพร่วัฒนธรรมของประเทศจากการท่องเที่ยว[51] นโยบายปฏิวัติที่ทรงพลังของรัฐ ขับเคลื่อนไปพร้อมๆ กับการสื่อสารต่อสาธารณะฉันใด งานท่องเที่ยวก็ฉันนั้น การรณรงค์เรื่องการท่องเที่ยวนั้น สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีมักจะเป็นผู้กระตุ้นประชาชนให้เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่จะนำรายได้เข้าสู่ประเทศ[52] แต่ขณะเดียวกันนโยบายการท่องเที่ยวกลับส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในประเทศมากกว่าที่คิด

ดังนั้นการท่องเที่ยวได้สร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาสนองโลกทัศน์และชีวิตทันสมัยยุคพัฒนาของคนในเมือง ขณะเดียวกันก็ลดทอนความสำคัญของ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ที่อยู่นอกกรอบการอธิบายประวัติศาสตร์แห่งชาติ ยิ่งไปกว่านั้นก็คือการที่กลุ่มคนเล็กคนน้อย กลุ่มชาติพันธ์ถูกทำให้กลายเป็น “สิ่งแปลกแยก” ออกไปจากความเป็นคนไทย มิเพียงเท่านั้น การท่องเที่ยวยังได้เปิดพื้นที่ทางธรรมชาติออกมาเป็นส่วนที่ง่ายต่อการเข้าถึงมากยิ่งขึ้น บางส่วนที่เคยปิดอยู่ก็จะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าเข้าไปพิชิตและแสวงหาความแปลกใหม่ แต่อย่างไรก็ตามปลายทศวรรษ 2500 สถานการณ์ชายแดนเริ่มไม่เป็นที่ปลอดภัยหลังจากเหตุการณ์ “วันเสียงปืนแตก” พ.ศ. 2508 และการประกาศต่อสู้อย่างเป็นทางการของคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเวลาต่อมา ย่อมทำให้การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยมี

อุปสรรคไม่เป็นไปดังที่หวังไว้ คือไม่อาจขยายการเดินทางไปท่องเที่ยวได้ทั่วประเทศอย่างแท้จริง แต่กระนั้นอาจกล่าวได้ว่า จุดเริ่มต้นดังกล่าวเป็นก้าวเดินสำคัญที่ให้อำนาจแก่คนในเมืองอย่างสูงในนามของการนิยามตนเอง และการท่องเที่ยวที่ทำให้คนไทย “พบเห็นซึ่งกันและกัน”

2.3 การผลิตความหมาย “พื้นที่ประเทศไทย” เพื่อเปลี่ยนพื้นที่ทางความคิด

ด้วยความเข้มแข็งของรัฐเผด็จการของไทยในทศวรรษ 2500 นอกจากจะต้องขึ้นอยู่ด้วยอุดมการณ์อนุรักษนิยมอย่างเข้มข้นแล้ว การผลิตสร้างความหมายของความก้าวหน้าก็เป็นภารกิจสำคัญที่ปฏิเสธไม่ได้เพื่อตอบสนองการเติบโตของเศรษฐกิจและชนชั้นกลางที่ขยายตัวมากขึ้นด้วย นอกเหนือไปจากนโยบายทางเศรษฐกิจที่มักกล่าวอ้างกันว่าเป็นอุดมการณ์แบบเสรีนิยมแล้ว รัฐไทยยังได้ผลิตความหมายพื้นที่ความคิดแบบอื่นอีกด้วย

แรงขับเคลื่อนและแรงผลักดันของยุคพัฒนา

จริงอยู่ว่าเรามักจะพบคำกล่าวของสฤษดิ์ ในที่สาธารณะที่มักจะแสดงให้เห็นความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะทำให้ประเทศก้าวไปข้างหน้า แต่อุดมการณ์นี้ล้วนสอดรับกับการเติบโตของนายทุนท้องถิ่น พ่อค้า ชนชั้นกลางทั้งหลายที่เติบโตขึ้นมาด้วย อุดมการณ์ที่มีสำนึกไปถึงความเจริญก้าวหน้านี้ตกผลึกมาสู่คำว่า “การพัฒนา” “ยุคพัฒนา” อันหมายมุ่งที่จะเป็นยุคแห่งความหวัง ยุคแห่งความทันสมัย ยุคสมัยใหม่ที่จะมีการเมืองที่มีเสถียรภาพ และมีความสงบเรียบร้อย ปราศจากการคุกคามและอาชญากรรมทั้งปวง ซึ่งบุคลิกของสฤษดิ์ที่หนักแน่นพอที่จะสยบความวุ่นวายทางสังคมได้ บุคลิกของสฤษดิ์จึงสอดคล้องกับอุดมการณ์เช่นนี้

ยุคพัฒนาของสังคมไทยจึงมิได้เป็นอุดมการณ์เสรีนิยมล้วนๆ แต่เติบโตอยู่ภายใต้กรอบอนุรักษนิยมที่ครอบงำมาอย่างน้อยตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เพียงแต่ว่าในทศวรรษ 2490 รัฐยังไม่ปิดตาย หรืออาจกล่าวว่ารัฐไม่มีน้ำยามากพอที่จะปิดพื้นที่การแสดงออกความคิดเห็นแบบฝ่ายซ้าย หรืออุดมการณ์อื่นๆ ที่ยืนอยู่ฝั่งตรงข้ามกับรัฐ

การเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลของโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมทำให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจกันอย่างมากว่าชีวิตแต่ละคนมีโอกาสที่สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมขึ้นมาได้ จริงอยู่ที่ว่านโยบายของรัฐไม่ได้ทำให้สังคมมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน แต่เชื่อได้ว่าในทัศนะของผู้คนในยุคดังกล่าวมิได้เป็นปฏิปักษ์โดยตรงต่อการพัฒนาและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าการพัฒนาดังกล่าวในเบื้องต้นยังไม่ได้ส่งผลกระทบทางลบโดยตรงต่อกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ หรือมีผลต่อความล่มสลายของชนบทอย่างทันทีทันใด หรือแม้มีผลกระทบก็ยังไม่เทียบทันหรือไม่อาจหักล้างกับความเชื่อมั่นในอนาคตข้างหน้าที่สุกสกาว ที่จะมีสิ่งที่ดีกว่าตามมา

การสร้างอุดมการณ์สำคัญที่สอดคล้องกับยุคพัฒนานั่นก็คือ การสร้างความเป็นเด็กในอุดมคติที่จะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต ในที่นี้จะวิเคราะห์ผ่านพิธีกรรมสำคัญคือ “งานวันเด็กแห่งชาติ” ซึ่งแต่เดิมเป็นงานในระดับสากล[53] เช่นเดียวกับ “วันเด็กสากล”[54] หรือเกิดขึ้นมาภายใต้บริบทของปัญหาเยาวชนที่ขยายตัวขึ้นอย่างชัดเจน เมื่อแรกรัฐประหาร พ.ศ. 2500 รัฐได้ยุติการจัดงานวันเด็กแห่งชาติที่มีฐานมาจากรัฐบาลพิบูลสงคราม แต่กระนั้นอีก 2 ปีต่อมา วันเด็กก็เกิดขึ้นใหม่ การกลับมาจัดอีกครั้งอาจเข้าใจได้สองประการคือ การเชื่อมโยงประเทศเข้ากับความเป็นสากล ประการต่อมาคือ เป็นหนึ่งในการแก้ปัญหาเยาวชนที่ขยายตัวขึ้นผนวกกับคติเวลาแบบใหม่ ทำให้พิธีกรรมดังกล่าวสอดคล้องอย่างยิ่งกับในอุดมการณ์ของรัฐในยุคพัฒนาโดยเฉพาะใน 5 ปีแรก[55] การจัดงานครั้งที่ 2 แต่เป็นครั้งแรกของรัฐบาลเผด็จการคือ ในปี พ.ศ. 2502 มีคำขวัญวันเด็กแห่งชาติว่า *“ขอให้เด็กในสมัยปฏิวัติของข้าพเจ้า จงเป็นเด็กที่รักความก้าวหน้า”* รัฐได้มีการโยงการอธิบายซ้ำในความหมายของงานปฏิวัติกับเด็กในความหมายที่สื่อถึงความก้าวหน้า แต่กระนั้นก็ได้กำราบเด็กไว้ว่า *“...งานปฏิวัติไม่ได้มุ่งหมายจะเปลี่ยนไปในทางร้าย เช่น การอวดดื้อถือดี ไม่ยำเกรงผู้ใหญ่ ไม่รู้คุณบิดามารดา ไม่เชื่อฟังครูอาจารย์ นั่นเป็นระบอบอันตราย ระบอบแห่งความเสื่อมเสีย ระบอบอันเลวร้ายเรียกกันว่า คอมมิวนิสต์”*

การให้ความสนใจกับเด็กแท้จริงแล้วก็เป็นเพียงการสร้างพันธะของระบบอุปถัมภ์แบบใหม่ที่มีเปลือกใหม่ที่ทันสมัยขึ้น ในทำนองเดียวกันสำหรับประชาชน รัฐก็มองว่าเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ การจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงมีระดับชั้นที่ชัดเจน

สิ่งที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ เครื่องหมายประจำกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ[56] อันเป็นกระทรวงที่มีความสำคัญอย่างมากและมีบทบาทโดด

เด่นอย่างยิ่งในการพัฒนา กระทรวงนี้มีตราสัญลักษณ์เป็นรูปพระอิศวรมีนามว่า พระวิศวนาถ ที่เป็นเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรือง ผาสุกของประชา อยู่ในลักษณะประทับบนแท่นลอยเหนือเมฆ เบื้องล่างเป็นรูปเขื่อนภูมิพลและสายส่งไฟฟ้าแรงสูง ขณะที่อาคารและถนนหนทางหมายถึงผลของการพัฒนา การเลือกใช้เทวดาที่เป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายอนุรักษนิยม ซึ่งหมายถึงรัฐไทยในขณะนั้นที่เป็นผู้เนรมิตให้เกิดการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นการชลประทาน ไฟฟ้า และการคมนาคม ยิ่งตอกย้ำความคิดดังกล่าวของรัฐที่มีต่อยุคสมัยนี้ ซึ่งผิดจากการเปลี่ยนแปลงของการปฏิวัติสยามที่พยายามหลีกเลี่ยงการอ้างอิงกับสัญลักษณ์ของฝ่ายอนุรักษนิยมให้มากที่สุด แสดงให้เห็นถึงการดลบันดาลให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ประชาชนทั้งปวงนั้น ล้วนเกิดขึ้นด้วยจิตใจของเทพที่เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณา

หากมองในอีกมุมหนึ่งแล้ว การแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชนก็คือภาพจำลองของปฏิบัติการทางอำนาจรัฐที่มีต่อประชาชนในชาติที่รัฐเป็นเสมือนเป็นผู้ปกครองนั่นเอง ด้วยวิธีคิดดังกล่าว รัฐจึงทำให้พลเมืองกลายเป็นเพียงเด็กที่ว่านอนสอนง่าย โลกทัศน์ของรัฐไทยดังกล่าวได้มีผลต่อการผลิตความหมายผ่านการสร้างความทรงจำร่วมของรัฐไทย ซึ่งทำหน้าที่สร้างความสมดุลให้กับโครงสร้างทางสังคมที่หมุนไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว มิติดังกล่าวนอกจากจะไม่ทำให้หลงลืมความเป็นไทยอันดีงามแล้ว ยังเป็นอำนาจที่กดทับคติเวลาแบบใหม่อันไม่น่าพึงประสงค์ของรัฐไทยและฝ่ายอนุรักษนิยมอีกด้วย

รูป 1 เครื่องหมายประจำกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

เป็นรูปวงกลม ภายในเป็นรูปพระอิศวรมีนามว่า พระวิศวนาถ เจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรือง ผาสุกของประชา ประทับบนแท่นลอยเหนือเมฆ เบื้องล่างเป็นรูปเขื่อนภูมิพล และสายส่งไฟฟ้าแรงสูง ขณะที่อาคารและถนนหนทางหมายถึงผลของการพัฒนา

ความคาดหวังเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนอาจสะท้อนให้เห็นถึงคติเวลาที่ก้าวหน้าที่ชาติไทยจะต้องพัฒนาและดีขึ้นไปเรื่อยๆ ขณะเดียวกันกระบวนการทำให้พลเมืองเป็นเด็กนั้น รัฐได้ทำหน้าที่เข้าควบคุมประชาชนชาวไทยในฐานะที่เป็นเด็กที่อยู่ในการปกครองของรัฐ ผ่านการหล่อหลอมกล่อมเกลาให้ว่านอนสอนง่าย มากกว่าการเป็นพลเมืองที่รู้จักตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของภาครัฐ และในอีกทางหนึ่งก็เพื่อมิให้มีการปฏิวัติพัฒนาที่ “ล้นสมัย” จนเกินไป[57] การฉุดรั้งกระแสการพัฒนาที่เชี่ยวกรากนี้ เป็นผลให้รัฐได้ทำการสร้างพื้นที่ทางความคิดอีกชุดหนึ่งในนามของ “การสร้างความทรงจำร่วมของรัฐไทย” ที่ไม่เพียงจะสร้างสมดุลให้กับกระแสของการพัฒนาแล้ว ยังเป็นการสถาปนาความชอบธรรมอันใหญ่หลวงของฝ่ายอนุรักษนิยมขึ้นมาอย่างมั่นคง

การผลิตความหมาย 3 แกนหลักของชาติ
ที่มีฐานความคิดแบบอนุรักษนิยม

คติเวลาแบบอนุรักษนิยมเป็นสิ่งที่จรรโลงโครงสร้างสังคมเดิมที่มีลำดับชั้น เน้นการ “รู้ที่ต่ำที่สูง” ให้รู้จักเคารพเชื่อฟังนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ แม้จะปฏิเสธการล้มล้างเปลี่ยนแปลงชนชั้น แต่สังคมไทยแบบนี้ก็เปิดโอกาสให้เลื่อนชั้นทางสังคมได้ด้วยความสามารถและศีลธรรมส่วนบุคคล[58] ซึ่งเหมาะเจาะกับภาวะการเป็นผู้นำในทศวรรษนี้ที่ยังพอใช้ศีลธรรมเชิงพุทธเป็นข้ออ้างในการกระทำหรือไม่กระทำอะไรได้ คติเวลาเช่นนี้ได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยความทรงจำร่วมของรัฐไทยที่อยู่บนฐานความคิดแบบชาตินิยมที่จะปลุกเร้าความรักและหวงแหนของชาติ นับได้ว่าในขณะนั้นรัฐได้ทำการสร้าง “พื้นที่ทางความคิด” ผ่านประวัติศาสตร์บางส่วนบางตอนขึ้นมาผลิตซ้ำ ผ่านปฏิบัติการทางการเมืองและการสื่อสารกับมวลชนที่ปลุกเร้าและตอกย้ำความทรงจำของสังคมขึ้นมา ผ่าน 3 สถาบันหลักไม่ว่าจะเป็น ชาติไทย พุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์

ความหมายของชาติไทย

ทศวรรษ 2500 คลื่นของการเปลี่ยนแปลงในประเทศอาณานิคมที่ต้องการจะปลดแอกตัวเองออกจากประเทศอาณานิคมมาตั้งแต่หลังสงครามโลก[59] ได้ทำการสร้างอุดมการณ์แห่งชาติใหม่ขึ้นมาด้วยพื้นฐานที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะใน

ประเทศเพื่อนบ้านของไทย การเข้ามามีอิทธิพลของความคิดการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ในประเทศลาวและกัมพูชาที่สร้างความสั่นคลอนและสร้างความหวาดวิตกต่อความมั่นคงของรัฐไทย เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้สถานการณ์ชายแดนตึงเครียดพลิกจากหน้ามือเป็นหลังมือจากทศวรรษที่แล้วมาที่รัฐมีนโยบายที่จะมีไมตรีช่วยเหลือต่อกัน และคำนึงถึงสันติภาพของภูมิภาค[60]

จินตนาการของประเทศไทยในทศวรรษ 2500 นั้นจำกัดกรอบมาสู่การมองเข้าสู่ภายในเป็นหลัก ประเทศไทยจึงเลือกที่จะร่วมมือกับประเทศสหรัฐอเมริกา และแทบจะโดดเดี่ยวตัวเองจากภูมิภาค นอกจากความทรงจำร่วมฉบับประวัติศาสตร์แห่งชาติจะเป็นสาเหตุหนึ่งแล้ว ความทรงจำร่วมนี้ก็ถูกผลิตซ้ำขึ้นในทศวรรษนี้อย่างเข้มข้น อาจแบ่งเป็น 3 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ “ประวัติศาสตร์ฉบับเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย”[61] ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ สมเด็จพระนเรศวร ซึ่งเป็นภาพตัวแทนของนักรบผู้กอบกู้อิสรภาพของ “ชาติไทย” ที่มีโครงเรื่องแวดล้อมไปด้วยการทำสงครามและคาวเลือด ที่สำคัญก็คือพระองค์ทรงทำสงครามขยายดินแดนไปกว้างขวางอย่างน่าปลื้มใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในแผนที่อาณาจักรไทยของทองใบ แตงน้อย[62] ทั้งยังมีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ณ สถานที่ประวัติศาสตร์ที่เชื่อกันว่าเป็นสถานที่ที่ทำการยุทธหัตถีกันระหว่างสมเด็จพระนเรศวร กับพระมหาอุปราชา บริเวณ อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี อันเป็นชัยชนะที่มีความหมายต่อ “ชาติไทย” เป็นอย่างยิ่ง แม้กระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ ยังเสด็จมาประกอบรัฐพิธีเปิดในปี 2502 ด้วยพระองค์เอง

ลักษณะที่สองได้แก่ “ประวัติศาสตร์ศิลปะแห่งชาติ”[63] ที่ได้สืบเนื่องและขยายความเพิ่มเติมของลักษณะศิลปะที่งดงามสมบูรณ์ลงตัวที่สุดอยู่ใน “ยุคสุโขทัย” อันมีพ่อขุนรามคำแหงเป็นตัวแทนของความเจริญรุ่งเรืองและอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของชาติ นอกจากนั้นรัฐได้ให้ความสำคัญกับโบราณสถานและโบราณวัตถุต่อเนื่องมาจากปลายทศวรรษ 2490 ในปี 2502 ได้กำหนดโบราณวัตถุสถานแห่งชาติ เมืองเก่าสุโขทัย ภายในเขตกำแพงเมืองกว่า 2,050 ไร่ และในปี 2503 กรมศิลปากรมีนโยบายที่จะรักษาให้เป็น “พยานแห่งความเป็นราชธานีเอกราชของไทย” “เป็นนครหลวงแห่งแรกของประเทศไทย”[64] ทั้งยังได้ริเริ่มสร้างพิพิธภัณฑ์แห่งชาติสมัยใหม่ขึ้น ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยาที่ จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งทำพิธีเปิดในปี 2504[65] ส่วนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ที่ จ.สุโขทัย เปิดในปี 2507[66]

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อู่ทอง จ.สุพรรณบุรีทำพิธีเปิดปี 2509 รวมถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครที่ได้รับการปรับปรุงใหม่ที่แล้วเสร็จในปี 2510 โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จเปิดพิพิธภัณฑ์โดยพระองค์เองทุกแห่ง ซึ่งแต่ละแห่งนั้นก็มีลักษณะจำเพาะ

ลักษณะสุดท้าย เป็นการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์การเมืองระยะใกล้ได้แก่ “สารคดีประวัติศาสตร์การเมือง”[67] ที่ได้ผลิตซ้ำความหมายกษัตริย์นักประชาธิปไตยของรัชกาลที่ 7 ที่โหมโรงมาตั้งแต่ทศวรรษ 2490 พบว่า เริ่มมีการหยิบพระราชดำรัส *“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ...โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร”* หรือที่เรียกกันว่า “พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ” มาใช้เป็นครั้งแรก ทั้งยังมีข้อเสนอให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 7 ขึ้นอีกด้วย สิ่งนี้นับเป็นเรื่องที่ย้อนแย้งและเสียดเย้ยเป็นอย่างยิ่งที่รัชกาลที่ 7 ผู้ที่ทรงต่อสู้กับคณะราษฎรต้านการปฏิวัติสยาม 2475 ถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยของชาติ ขณะที่ความทรงจำเกี่ยวกับคณะราษฎรถูกฝังกลบ และสร้างขึ้นมาใหม่ให้เป็นผู้ร้ายในหน้าประวัติศาสตร์ไปในที่สุด การปรากฏขึ้นของตัวบทดังกล่าวในทศวรรษนี้จะมีอิทธิพลต่อขบวนการนักศึกษาในกลางทศวรรษ 2510 เป็นอย่างยิ่ง

พุทธศาสนาที่สนองตอบยุคพัฒนาและอำนาจเผด็จการ

ในอีกทางหนึ่งรัฐก็ได้ปรับเปลี่ยนพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ ในที่นี้คือการสร้างพื้นที่ทางความคิดในส่วนของพุทธศาสนาให้กลายเป็นอีกแกนหลักของชาตินิยมไทย ดังที่มีความพยายามที่จะใช้พุทธศาสนาสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบเผด็จการโดยกล่าวว่า นั่นคือ “ประชาธิปไตยแบบพุทธ” ที่ตรงกันข้ามกับประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่เป็นประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แต่มีลักษณะพิเศษคือ ไม่นิยมมีฝ่ายค้านที่เป็นการแบ่งแยกตัวตนออกไป ฝ่ายค้านที่แท้จริงก็คือตัวของตัวเอง สิ่งที่สังคมพุทธหรือประชาธิปไตยแบบพุทธยึดมั่นก็คือ หลักการของความสมานฉันท์[68] ราวกับจะกล่าวว่า พุทธศาสนาแท้จริงแล้วก็คือประชาธิปไตยที่แท้จริง

นอกจากในสมัยนี้รัฐพยายามจะให้พุทธศาสนาสนับสนุนการดำเนินการของรัฐโดยมุ่งให้คำสอนที่สอดคล้องไปกับยุคพัฒนา ไม่เน้นความสันโดษแล้ว หลักฐานร่วมสมัยทำให้เห็นว่ายังมีปัญหาในวงการสงฆ์และพุทธศาสนาที่รัฐต้องเข้าไปแก้ไข

อีกก็คือ ปัญหาความสกปรก ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของบริเวณวัดแต่ละวัด และที่สำคัญก็คือปัญหาความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์เอง ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การจัดทำนโยบายในการ “เชิดชูและบำรุงพระพุทธศาสนา” ในปี 2504 (และต่อมาก็มี “โครงการพัฒนาวัดทั่วราชอาณาจักร” ที่เริ่มในปี 2508) ที่มีความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงระบบเช่นเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และแผนการศึกษา แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏผลที่แจ่มชัดนัก ไม่เพียงเท่านั้น การแก้ไขปัญหาอย่างถอนรากถอนโคนของรัฐไทย ก็คือ การล้มล้างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ที่ถือว่าเป็นกฎหมายสงฆ์ที่เป็นประชาธิปไตยที่สุดที่มีการแบ่งแยกอำนาจเช่นเดียวกับอำนาจอาณาจักร กลายเป็นพระราชบัญญัติที่ถอยหลังให้การปกครองสงฆ์เป็นเผด็จการตามแบบรัฐบาลซึ่งมีฐานมาจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในนามของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505[69] ที่ได้จัดความสัมพันธ์ภายในคณะสงฆ์ใหม่ที่เน้นการปกครองโดยวัยวุฒิและความอาวุโสเป็นเกณฑ์ โครงสร้างดังกล่าวนำไปสู่การสลายอำนาจของคณะสงฆ์รุ่นใหม่ที่มีความคิดหัวก้าวหน้า ผลดังกล่าวปฏิเสธมิได้เลยว่าทำให้คณะสงฆ์ถูกจำกัดพื้นที่ในการแสดงออกทางการเมืองอย่างสิ้นเชิง

ความเข้มแข็งของพระมหากษัตริย์

หลังจากได้มีการต่อสู้ปะทะกันทางความคิดในการนิยามความหมายของประชาธิปไตยและสถาบันพระมหากษัตริย์จนได้บทสรุปตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 แล้ว เมื่อชนชั้นกลางเริ่มขยายตัวเนื่องจากการเปิดกว้างของเศรษฐกิจเสรีนิยม สถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นตัวแทนครอบครัวในอุดมคติของสังคมไทยยุคใหม่ที่เป็นตัวแทนความทันสมัย ขณะที่อีกด้านหนึ่งเป็นตัวแทนความสืบเนื่องมาจากราชสำนักในอดีตที่ศักดิ์สิทธิ์ และถูกยกให้อยู่เหนือการเมืองและความขัดแย้งทั้งปวง ทั้งยังเป็นศูนย์รวมใจของประเทศได้โดยไม่มีการแบ่งแยกศาสนา หรือเชื้อชาติ กล่าวคือโดยหลักการแล้ว เป็นสถาบันที่ทุกคนเคารพกราบไหว้ได้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจนัก รัฐทำให้พระองค์ทรงปรากฏตัวในพื้นที่สาธารณะอย่างบ่อยครั้ง ซึ่งช่วยตอกย้ำและผลิตซ้ำแนวความคิดของฝ่ายอนุรักษนิยมในทศวรรษแห่งการพัฒนามากขึ้นไปอีก

การเสด็จพระราชดำเนินดังกล่าวถือว่าเป็นคนละลักษณะกับการเสด็จพระราชดำเนินตามอย่างโบราณราชประเพณี อย่างเช่นการเสด็จเลียบพระนครในปี พ.ศ. 2506 เมื่อคราวเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 3 รอบ และเป็นคนละลักษณะกับช่วง

ปลายทศวรรษ 2500 ต่อต้นทศวรรษ 2510 ที่มีนัยยะเกี่ยวข้องกับปัญหาการเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์[70] แต่การเสด็จพระราชดำเนินดังกล่าวมีลักษณะทำให้ “สถาบันพระมหากษัตริย์” ทรงปรากฏพระองค์ขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรมใน “พื้นที่ประเทศไทย” ไม่เพียงเท่านั้น การเสด็จพระราชดำเนินก็ยังปรากฏเป็นข่าวตีพิมพ์ซ้ำในหน้าหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์สาธารณะ สิ่งเหล่านี้ก็ได้ทำให้ “พื้นที่ประเทศไทย” ปรากฏตามรอยพระยุคลบาทไปโดยปริยาย

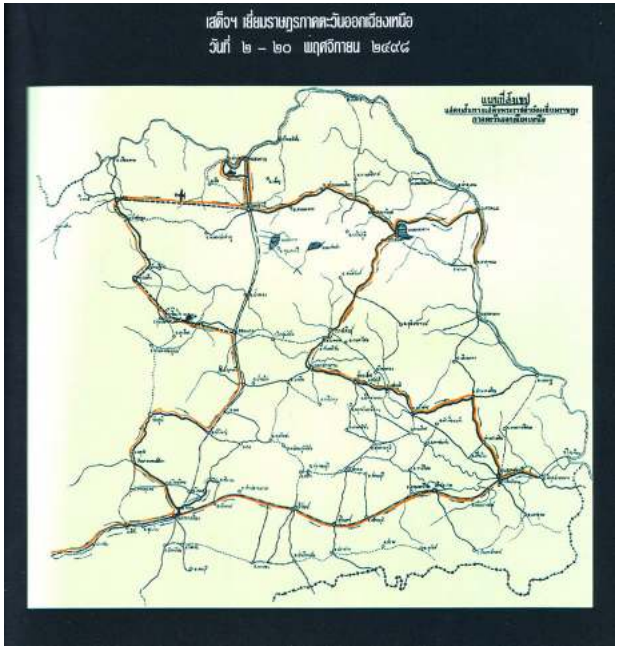
ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา รัฐได้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้เกิดการเสด็จพระราชดำเนินครั้งใหญ่ซึ่งน่าจะเรียกได้ว่าเป็นภาคต่อเนื่องมาจากกรณีเสด็จภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2498 การเสด็จพระราชดำเนินภาคเหนือในพ.ศ. 2501 ระหว่างวันที่ 27 กุมภาพันธ์-18 มีนาคม รวมทั้งสิ้น 19 วัน เป็นระยะทางเสด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟ 489 กิโลเมตร และโดยทางรถยนต์ 2,257 กิโลเมตร[71] ไปยังจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย ตาก อ.เถิน ลำปาง อ.ป่าซาง ลำพูน เชียงใหม่ ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ อุตรดิตถ์[72] และการเสด็จพระราชดำเนินภาคใต้ในปี พ.ศ. 2502 ระหว่างวันที่ 6-28 มีนาคม เป็นเวลา 22 วัน เสด็จภาคใต้ 14 จังหวัด[73]

พระราชกรณียกิจนั้นมีกำหนดการที่หลากหลาย แต่ในส่วนที่เป็นหัวใจและตัวแทนของความเป็นชาตินั้นก็คือ การเสด็จสักการะพระมหาบูรพกษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในหัวเมืองเหนือ ลำดับต่อมาก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่นที่ประจำหัวเมืองเช่นวัดพระธาตุต่างๆ ที่มักจะปรากฏอยู่แทบทุกจังหวัด ไม่เพียงเท่านั้นการเสด็จพระราชดำเนินดังกล่าวยังสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายชนชั้นนำท้องถิ่นที่ต่อมาได้ครอบงำให้อยู่ในเครือข่ายเดียวกันอย่างเหนียวแน่น ไม่เพียงเท่านั้น การที่พระองค์เสด็จเยี่ยมเยียนค่ายทหารและค่ายตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งเป็นกองกำลังของชาติ ก็ได้ทำให้ความใกล้ชิดระหว่างสถาบันกับกองกำลังติดอาวุธดังกล่าวแน่นแฟ้นขึ้นไปอีก ซึ่งในเวลาต่อมาพื้นที่ดังกล่าวจะทวีบทบาทสำคัญมากขึ้นในทศวรรษ 2510 ท่ามกลางการต่อสู้กับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่เปิดแนวรุกอย่างเป็นระบบ

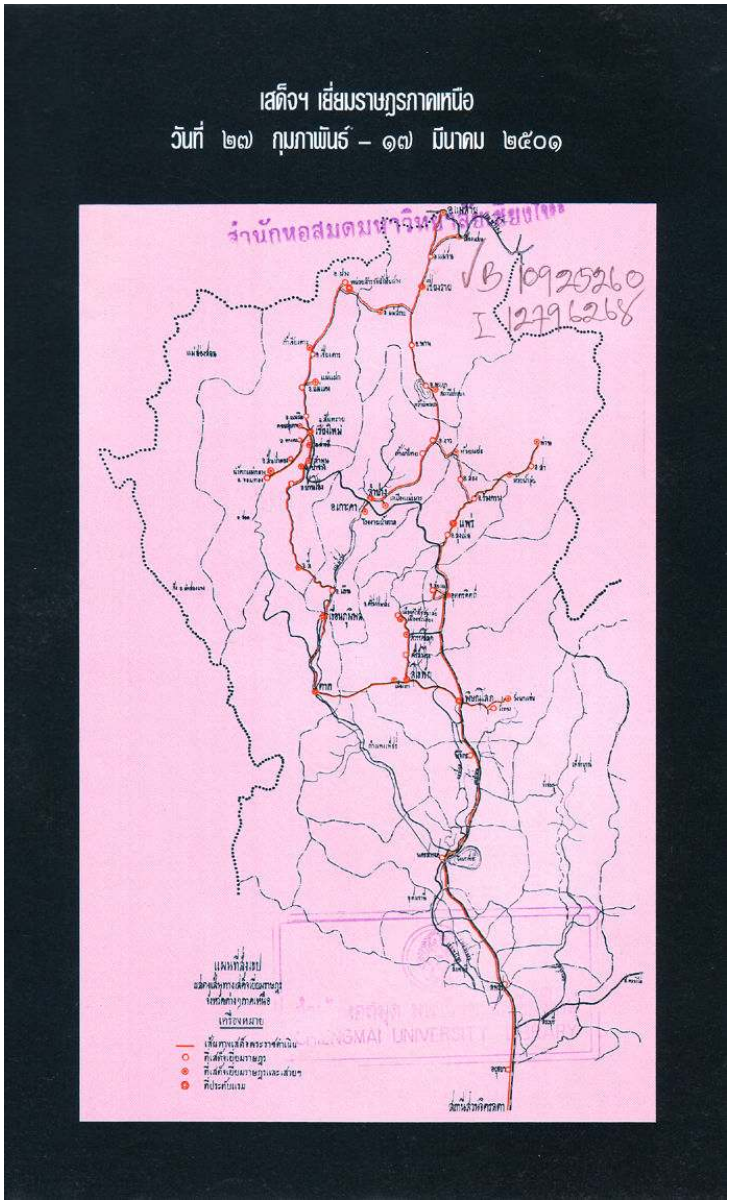
การเสด็จพระราชดำเนินดังกล่าวยังตอกย้ำให้เห็นถึงชนชั้นอันสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันและความต่ำศักดิ์ของอาณาประชาราษฎร์ ซึ่งภาพดังกล่าวได้รับการผลิตซ้ำอย่างมหาศาลเรื่อยมาตั้งแต่ทศวรรษ 2490 ราษฎรที่ตั้งใจมารับเสด็จแม้บางส่วนจะถูกข้าราชการท้องที่เกณฑ์มา แต่มีไม่ใช่น้อยเช่นกันที่ต้องการมาชมพระ

บารมี สิ่งที่ปรากฏอยู่บ่อยครั้งก็คือ การนำผ้าขาวปูรองระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินผ่านเพื่อนำรอยพระบาทไปบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล[74] หรือการผูกโยงคำอธิบายที่นอกเหนือกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ในเชิงอัศจรรย์ ดังเช่นกรณีลูกเห็บตกที่ลำพูน[75] หรือการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปราบพยศชายฉกรรจ์ที่ต้องการเข้าเฝ้า[76] ดังนั้นจินตนาการของความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกับประชาชนนั้นจึงถูกผลิตซ้ำในพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์อย่างตราตรึงฝังลึก โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ปรากฏพระองค์ในกาลเทศะต่าง ๆ

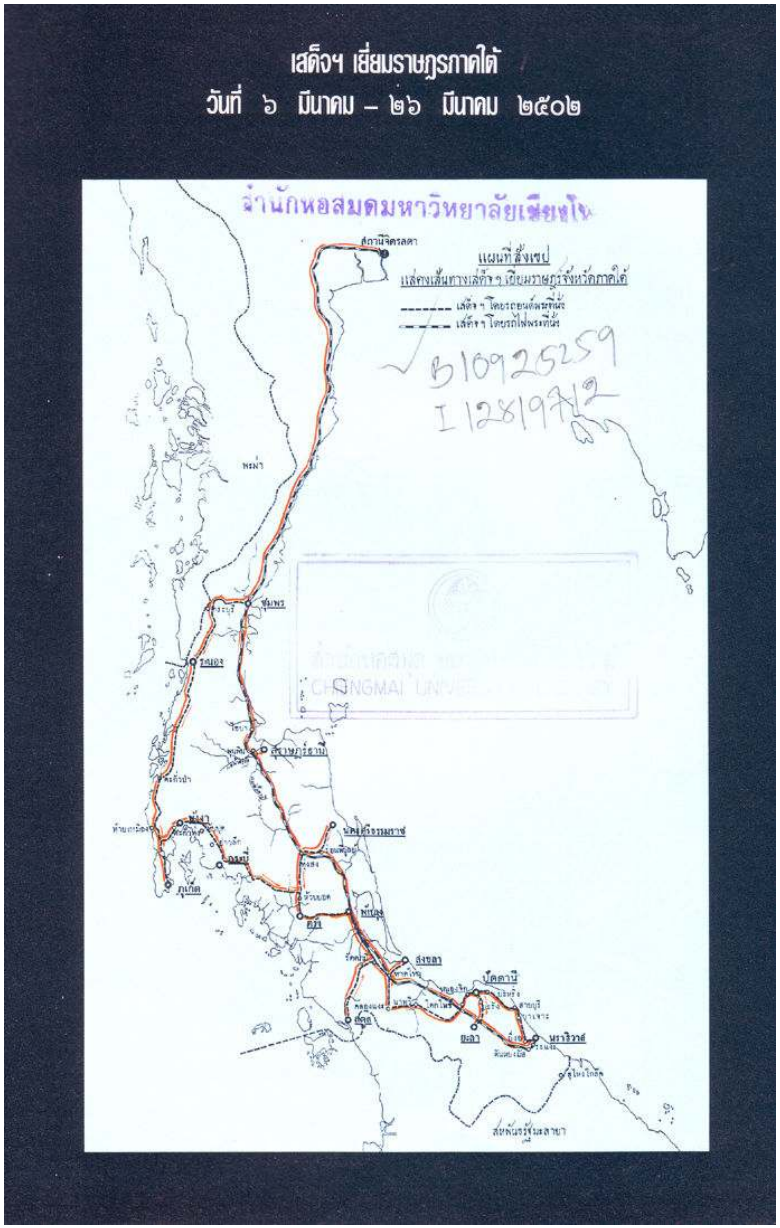
การขยายพระบารมีออกไปสู่ภูมิภาคจนทำให้ทุกส่วนของ “พื้นที่ประเทศไทย” กลายเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารอย่างแท้จริง ซึ่งหมายความว่าพระราชอำนาจไม่ได้จำกัดอยู่ที่เมืองหลวงเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป การปรากฏพระองค์ในท้องที่ที่ห่างไกล ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงแสดงตนเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนไทยทั้งประเทศไปในที่สุด

รูป 2 แสดงการเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วันที่ 2-20 พฤศจิกายน 2498

รูป 3 แสดงการเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรภาคเหนือ วันที่ 27 กุมภาพันธ์-17 มีนาคม 2501

รูป 4 แสดงการเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรภาคใต้ วันที่ 6-26 มีนาคม 2502

“พื้นที่ประเทศไทย” ในตำแหน่งแห่งที่ระดับนานาชาติ

ในระดับปฏิบัติการแล้ว การนิยามความเป็นตัวตนของ “พื้นที่ประเทศไทย” ไม่เพียงแต่จะผลิตซ้ำความหมายดังกล่าวภายในขอบเขตประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังต้องมีการเปรียบเทียบ ปะทะสังสรรค์กับประเทศอื่นๆ นั่นก็คือพื้นที่นานาชาติอีกด้วย สงครามเย็นในทศวรรษนี้ด้านหนึ่งก็ทำให้ประเทศไทยโดดเดี่ยวจากความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่ยึดถือในอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่างกัน ในอีกด้านก็ผลักดันให้ประเทศไทยต้องมีบทบาทต่อนานาชาติในภูมิภาคนี้อยู่ด้วย โดยเฉพาะความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับสหรัฐอเมริกาและประเทศในค่ายโลกเสรี นำไปสู่การปรากฏตัวของพื้นที่ประเทศไทยในพื้นที่นานาชาติ[77] ในที่นี้จะยกตัวอย่างการแข่งขันกีฬาเอเชี่ยนเกมส์ ปี 2509 ณ กรุงเทพมหานคร ที่ไทยรับเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขัน

การแข่งขันกีฬาระดับนี้มีนัยยะการเมืองระดับนานาชาติอย่างหลีกไม่พ้น[78] แต่ขณะเดียวกันก็กลายเป็นการจัดระบบความสัมพันธ์ภายในประเทศไทยอย่างน่าสนใจอีกด้วย กิจกรรมระดับนานาชาตินี้ได้รวบรวมเอาความเป็น “ไทย” ออกมาแสดงต่อชาวโลกในฐานะเจ้าบ้าน และการเป็นเจ้าภาพของประเทศไทยที่ใช้กรุงเทพฯ เป็นพื้นที่หลักในการนำเสนอความเป็นไทยต่อโลกในครั้งนี้ยังเป็นการรวมศูนย์การพัฒนาให้รวบยอดมาอยู่ที่เมืองหลวงด้วยการระดมทุนมโหฬารในการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานใหม่รวมไปถึงการขยายเมืองออกไปด้วย

การจัดงานใหญ่ครั้งนี้มิใช่เพียงต้องการช่วงชิงชัยชนะในเกมกีฬา หรือการแสดงความรับผิดชอบในฐานะเป็นหนึ่งในสมาชิกของกีฬาเอเชี่ยนเกมส์เท่านั้น แต่เป็นโอกาสอันงดงามของรัฐในการสถาปนาพื้นที่ประเทศไทยลงในพื้นที่ระดับนานาชาติ แม้การแสดงออกถึงความเป็นไทยทางรูปธรรมถูกขับออกมาอย่างเด่นชัดในทศวรรษนี้ แต่ก็มิได้แสดงออกอย่างเป็นเอกภาพและในลักษณะมวลชนมากมายเท่าการจัดกีฬาครั้งนี้ อาจถือได้ว่าการแข่งขันกีฬาเอเชี่ยนเกมส์ครั้งนี้ ถือเป็นจุดสุดยอดของการประกาศตัวตนของประเทศไทยในทศวรรษ 2500 ได้อย่างสง่างามด้วยการประกาศให้เห็นถึงหัวใจของความเป็นไทย ก็คือการเสด็จพระราชดำเนินมาเปิดงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และพระบรมวงศานุวงศ์ต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางจิตใจของความเป็นไทยในยุคพัฒนา ที่มีความทันสมัยขณะเดียวกันก็มีรากฐานอันเก่าแก่ที่เป็นตัวแทนของจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมอันดีงาม ไม่เพียงเท่านั้น การแข่งขันครั้งนี้ยังได้เป็นเวทีการแสดงความอ่อนช้อย

งดงามของสตรีไทย ขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งประลองกำลังของนักกีฬาที่เปรียบเทียบได้กับนักรบโบราณที่มีจิตใจอันเข้มแข็งและกำลังกายที่แข็งแรงสมเป็นนักสู้ในเกมกีฬาเอเชี่ยนเกมส์นี้ ภาพเหล่านี้จึงสะท้อนความเป็นไทยและรัฐไทยที่รวมศูนย์อยู่ที่กรุงเทพฯ ได้อย่างชัดเจนที่สุด การมีส่วนร่วมของคนไทยจากทุกสารทิศล้วนติดตามการแข่งขันในครั้งนี้ สนามกีฬากลายเป็นพื้นที่ที่ใช้แสดงออกซึ่งความรักชาติอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการทำให้จินตนาการของ “พื้นที่ประเทศไทย” สัมผัสได้ จับต้องได้ ทำให้ประชาชนคนไทยมีอารมณ์ร่วมถึงประเทศไทยและคนไทยอันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

รูป 5 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การจัดการแข่งขันกีฬาเอเชี่ยนเกมส์ ครั้งที่ 5 ณ กรุงเทพมหานคร ปี 2509 เขียนบรรยายว่า “ชาวไทยทั้งชาติ เป็นเจ้าภาพเอเชี่ยนเกมส์”

ความสอดคล้องกันระหว่างสามพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในทศวรรษ 2500 นอกจากจะถูกผลักดันด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและการเมืองแบบเผด็จการแล้ว ยังเกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมหาศาลผ่านการสร้างและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไปอีกด้วย “พื้นที่ทางกายภาพ” ที่สร้างความจริงเชิงประจักษ์ที่สามารถเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของ “พื้นที่ประเทศไทย” ให้เข้าถึงได้จริง ทั้งยังเป็นตัวแทนของการพัฒนาโลกทางวัตถุซึ่งสอดคล้องกับระบบความรู้สึกนึกคิดที่รัฐพยายามป่าวประกาศให้เห็นถึงยุคใหม่ ยุคสมัยแห่งการพัฒนา ผิดกับทศวรรษ 2490 ที่รัฐไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่และแพร่กระจายไปในวงกว้างจนทำให้คนรับรู้ได้

ดังนั้น “พื้นที่ประเทศไทย” ที่เกิดขึ้นนั้นจึงเป็นประเทศไทยที่ประชาชนสามารถรับรู้และเข้าถึงได้ในเชิงประจักษ์ โดย “พื้นที่ทางกายภาพ” พร้อมไปกับการตอกย้ำความเปลี่ยนแปลงด้วย “พื้นที่ทางความคิด” ที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันกระแสการพัฒนาอย่างรวดเร็วก็มิควรที่จะล้นสมัยจนเกินไปที่จะทำให้เป็นอันตรายต่อโลกทัศน์แบบอนุรักษนิยม ความคิดดังกล่าวจึงถ่วงให้เกิดความสมดุลโดยมี “พื้นที่ทางสังคม” เป็นตัวแทนในการผลิตความหมายลงสู่สังคม หรือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ “รู้ที่ต่ำที่สูง” แบบอนุรักษนิยมขึ้นมานั่นเอง และสิ่งเหล่านี้เองที่ได้พยุงโครงสร้างการปกครองแบบเผด็จการทหารดำรงอยู่มาได้อย่างยาวนานกว่าทศวรรษ จวบจนถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่กลางทศวรรษ 2510

เชิงอรรถ

[1] สรุปและตีความเพิ่มเติมจาก ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. *การผลิตความหมาย "พื้นที่ประเทศไทย" ในยุคพัฒนา (พ.ศ.2500-2509)* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.

[2] ดูความพยายามคลี่คลายประวัติศาสตร์ความทรงจำของการเมืองในทศวรรษ 2490 ได้จาก ณัฐพล ใจจริง. "การรื้อสร้าง 2475" : ฝันจริงของนักอุดมคติ "น้ำเงินแท้" ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 (ธ.ค. 2548)

[3] รายละเอียดผลงานต่างๆ ที่มีการศึกษาในยุคพัฒนา ทศวรรษ 2500 ได้ให้รายละเอียดไว้ในบทที่ 1 ของวิทยานิพนธ์แล้ว

[4] ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ, แปล. *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), 2548.

[5] "ประกาศกระทรวงคมนาคมและมหาดไทย เรื่องกำหนดสถานที่ใช้เป็นสถานีขนส่ง" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* ตอนที่ 15 เล่ม 77, 23 กุมภาพันธ์ 2503, น.455-457 และ "ประกาศกระทรวงคมนาคม เรื่องกำหนดสถานที่ใช้เป็นสถานีขนส่ง" *ราชกิจจานุเบกษา* ตอนที่ 47 เล่ม 77, 3 มิถุนายน 2503, น. 1508

[6] "ประกาศคณะกรรมการควบคุมการขนส่ง เรื่อง กำหนดเส้นทางสำหรับการขนส่งประจำทางด้วยรถยนต์โดยสารประเภทระยะทางไกลในเขต 30 จังหวัด" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* ตอนที่ 107 เล่ม 76, 16 พฤศจิกายน 2502, น. พิเศษ 1

[7] "ประกาศคณะกรรมการควบคุมการขนส่ง เรื่อง กำหนดเส้นทางสำหรับการขนส่งด้วยรถยนต์โดยสารประจำทางต่างจังหวัด" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* ตอนที่ 15 เล่ม 77, 23 กุมภาพันธ์ 2503, น. 457

[8] "ประกาศคณะกรรมการควบคุมการขนส่ง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2507) เรื่อง กำหนดเส้นทางสำหรับการขนส่งด้วยรถยนต์โดยสารประจำทางระหว่างจังหวัด (เฉพาะที่เริ่มต้นจากจังหวัดพระนคร)" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* ตอนที่ 112 เล่ม 81, 25 พฤศจิกายน 2507, น.พิเศษ 1-22

[9] "ประกาศคณะกรรมการควบคุมการขนส่ง ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2507) เรื่อง กำหนดเส้นทางสำหรับการขนส่งด้วยรถยนต์โดยสารประจำทางระหว่างจังหวัด (จังหวัดในส่วนภูมิภาค)" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* ตอนที่ 112 เล่ม 81, 25 พฤศจิกายน 2507, น. พิเศษ 22-66

[10] สำนักผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย. *ผังเมืองขอนแก่น 2525* (กรุงเทพฯ : สำนักผังเมือง), 2505, น. 1

[11] สำนักผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย. เรื่องเดียวกัน, คำนำ

[12] สำนักผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย. เรื่องเดียวกัน, น. 8

[13] โดยเฉพาะสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีผู้กระตือรือร้น ถึงกับใช้มาตรการเด็ดขาดประหารผู้ลอบวางเพลิง ดูใน ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. เรื่องเดียวกัน, น. 232-234

[14] "รายงานผลดำเนินการ ของ สำนักงานเลขาธิการบริหารสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย... 9 มีนาคม 2507" ใน *กจช., กทม.1.16.1/5*

[15] *ธงชัย โรจนกนันท์. "ประวัติศาสตร์วิเคราะห์การผังเมืองในประเทศไทย พ.ศ. 2505-2506 (ตอนที่ 1)". [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.dpt.go.th/Subweb/web_stbd/webstbd/article/CyrusR.htm (30 กันยายน 2548).*

[16] เฉลิม แก้วกังวาล. "การผังเมืองในประเทศไทย : อดีต ปัจจุบัน อนาคต" ใน *100 ปีมหาดไทย* (กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาการพิมพ์), 2535, น. 375

[17] *Greater Bangkok plan 2533* (2nd ed.,Bangkok : Department of Town & Country Planning, Ministry of Interior), 1964.

[18] การผังเมือง, กรม. *การผังเมือง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช* (กรุงเทพฯ : เซเว่น พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด), 2542, น. 113-114

[19] เฉลิม แก้วกังวาล. เรื่องเดียวกัน, น. 375

[20] สำนักผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย. เรื่องเดียวกัน, น. 5

[21] เรื่องเดียวกัน

[22] เรื่องเดียวกัน, น. 6

[23] สำนักผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย. เรื่องเดียวกัน, น. 7

[24] เรื่องเดียวกัน, น. 9

[25] ดูใน "พระราชบัญญัติการจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ.2476" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* ตอนที่ 28 เล่ม 51, 24 เมษายน 2477.

[26] ส. หุตะเจริญ (นามแฝง). "โครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติคืออะไร" ใน *เทศาภิบาล*, (มิถุนายน 2503) : 644

[27] สำเนาหนังสือที่ 6545/2503 กระทรวงมหาดไทย เรื่อง ซ้อมความเข้าในเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาการท้องถิ่น ใน *เทศาภิบาล*, (กรกฎาคม 2503) : 276

[28] "คำปราศรัย ของ ฯพณฯ พลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในวันครบรอบปีที่ 69 แห่งการสถาปนากระทรวงมหาดไทย 1 เมษายน 2504" ใน *เทศาภิบาล*, (เมษายน 2503) : [5]

[29] อริยา ลิ้มสุวัฒน์. *บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย (พ.ศ.2500-2520)* วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526, น.140 อย่างไรก็ตามรัฐได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติงานของพระภิกษุสงฆ์ไว้เป็น 2 ประเภทกว้างๆ คือ การพัฒนาวัด และการพัฒนาหมู่บ้าน

[30] อริยา ลิ้มสุวัฒน์. เรื่องเดียวกัน, น.143

[31] สำเนาหนังสือที่ 6545/2503 กระทรวงมหาดไทย เรื่อง ซ้อมความเข้าในเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาการท้องถิ่น ใน *เทศาภิบาล*, (กรกฎาคม 2503) : 276-277

[32] สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์. *พัฒนาชนบทในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2, ธนบุรี : สหประชาพาณิชย์), 2512, น. 26 ในตัวบทนี้กล่าวถึงปัญหาในชนบทไทยว่าจะวนเวียนอยู่ในลักษณะ 3 ประการใหญ่ๆ คือ ความยากจน การไร้การศึกษา และโรคภัยไข้เจ็บ

[33] ขวานฟ้า. "เรื่องเทศบาล" ใน *สารประชาชน* 2 : 56 (25 กรกฎาคม 2508)

[34] ดูรายละเอียดใน ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. เรื่องเดียวกัน, น. 128-130

[35] ควรกล่าวด้วยว่า ในพื้นที่ชนบทนั้นก็มีการส่งเสริมสตรีและเยาวชน ดังเช่นในโครงการที่ชื่อว่า โครงการพัฒนากิจกรรมสตรี เด็ก และเยาวชน หรือเรียกโดยย่อว่า ส.ด.ย. ใน 15 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เริ่มในปี พ.ศ. 2506 แต่อย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวมิได้ปรากฏผลงานที่มีประสิทธิภาพมากนัก ประกอบกับโครงการพัฒนาชนบทอื่นๆ อีกจำนวนมากที่รัฐให้ความสนใจมากกว่า จึงทำให้โครงการดังกล่าวไม่มีพลังมากพอ ดูเรื่องโครงการ ส.ด.ย. ใน "โครงการพัฒนากิจกรรมสตรี เด็ก และเยาวชน" ใน *สารประชาชน* 2 : 66 (3 ตุลาคม 2508)

[36] นอกจากนั้นยังมีสโมสรลูกเสือที่ไม่ได้ถือว่าเป็นการดำเนินการโดยจังหวัด ดังเช่น สโมสรลูกเสือกรุงเทพ (ก่อตั้งปี 2502) และสโมสรลูกเสือธนบุรี (ก่อตั้งปี 2504) ที่มีบทบาทบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เป็นอย่างสูง ดังที่บันทึกในปี 2514 ที่กล่าวถึงกิจกรรมของสโมสรลูกเสือนอกจากกิจกรรมภาคบังคับอันได้แก่งานถวายบังคมพระบรมรูปรัชกาลที่ 6 การเปิดอบรมลูกเสือ ร่วมชุมนุมลูกเสือแล้วยังมีกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นร่วมมือในการจัดงานฉัตรมงคล เยี่ยมทหาร ตำรวจที่บาดเจ็บจากการรบชายแดนและสมรภูมิเวียดนาม ไปช่วยให้ความรู้ด้านสันทนาการ ร่วมปฏิบัติงานจราจร ร่วมมือกับมูลนิธิราชประชานุเคราะห์เมื่อเกิดภัยธรรมชาติเพื่อสงเคราะห์ราษฎรที่ประสบภัย ออกแจกใบปลิวแนะนำให้ราษฎรทำความสะอาดบ้านเรือ กำจัดขยะมูลฝอยในวันสาธารณสุข ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาได้ส่งวงดุริยางค์ลูกเสือเข้าบรรเลงในพระบรมมหาราชวังเป็นประจำ นำลูกเสือเข้าถวายพระพรและบริจาคทรัพย์ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาหรือวันสำคัญอื่นๆ ดูใน คณะลูกเสือแห่งประเทศไทย. *ประวัติการลูกเสือไทย 60 ปี* (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา), 2514, น. 383-401

[37] โดยหลักการแล้วสภากาชาดไทยนั้นเป็นกิจกรรมอาสาสมัครที่มีความประสงค์ในการช่วยเหลือทางมนุษยธรรมโดยไม่ลำเอียงเลือกปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นสัญชาติ ศาสนา วรรณะ "แม้แต่ความคิดเห็นทางการเมือง" ในเมืองไทยนั้นภารกิจที่เด่นชัดก็คือการรับบริจาคโลหิต การรับบริจาคอวัยวะ บรรเทาทุกข์และสาธารณภัย เพื่อช่วยเหลือคนเจ็บมากกว่าจะดูแลผู้บาดเจ็บจากสนามรบ สภากาชาดไทยอยู่ใต้พระบรมราชูปถัมภ์มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลปัจจุบันโดยที่สภานายิกาสภากาชาดไทยมีอยู่ 3 พระองค์ที่ทรงดำรงตำแหน่งนี้ กล่าวคือ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พ.ศ. 2436-2462) สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี (พ.ศ. 2463-2498) และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (พ.ศ. 2499-ปัจจุบัน) ดูใน *สภากาชาดไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : มปพ.), 2538, น. 13

[38] "ประกาศตั้งสภานายิกาสภากาชาดไทย" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 73 ตอนที่ 66, 21 สิงหาคม 2499, น. 957-958

[39] "ข้อบังคับสภากาชาดสยาม แก้ไขเพิ่มเติม (ฉะบับที่ 12) ว่าด้วยการกาชาดประจำท้องที่" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 54, 17 พฤษภาคม 2480, น. 320-325 และ "ข้อบังคับสภากาชาดสยาม แก้ไขเพิ่มเติม (ฉะบับที่ 16) ว่าด้วยเหล่าและกิ่งกาชาด" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 57, 17 พฤศจิกายน 2483, น. 2917-2924

[40] *เหล่ากาชาดจังหวัดสงขลา. "ประวัติกาชาด" [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.redcross-sk.org/index.php?option=com_content&task=view&id=3&Itemid=3&PHPSESSID=a6b60c9169123bddab6181bf48d27e0f (8 มกราคม 2552)*

[41] *สภากาชาดไทย*, 2538, น.16-17

[42] การประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 44/2507 "เรื่องที่ 15 เรื่อง นโยบายการขายเครื่องรับวิทยุทรานซิสเตอร์" ใน *สบ.5.1.1/331* เอกสารส่วนบุคคล ม.ร.ว.ปิ่น มาลากุล

[43] การประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 28/2505 "เรื่องที่ 17 เรื่อง ประชาชนนิยมรับฟังวิทยุปักกิ่งและฮานอย" ใน *สบ.5.1.1/224* เอกสารส่วนบุคคล ม.ร.ว.ปิ่น มาลากุล

[44] รายงานการเดินทางไปปฏิบัติงานของหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2509 ถึงวันที่ 17 มีนาคม 2509 ใน *(6)สร.2.1/102*

[45] ความขัดแย้งกับกัมพูชาทำให้รัฐอ้างว่ากัมพูชาอยู่ใต้อิทธิพลของคอมมิวนิสต์ พยายามโฆษณาให้ร้ายและขู่เข็ญคุกคามประเทศไทย ดูใน จอมพล ถนอม กิตติขจร ผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้โอวาทในพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงไชยเฉลิมพลของทหารเรือ ทหารอากาศ ในเขตจังหวัดพระนครและธนบุรี ที่บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2508 ใน *สารประชาชน* 2 : 73 (21 พฤศจิกายน 2508)

[46] รายงานการเดินทางไปปฏิบัติงานของหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2509 ถึงวันที่ 17 มีนาคม 2509 ใน *(6)สร.2.1/102*

[47] หนังสือสำนักงานคณะกรรมการประสานการปฏิบัติ ที่ 479/2505 ลงวันที่ 11 มิถุนายน 2505 เรื่อง ประชาชนนิยมรับฟังวิทยุปักกิ่งและฮานอย ลงชื่อ ถนอม กิตติขจร ประธานคณะกรรมการประสานการปฏิบัติ อ้างใน การประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 25/2505 "เรื่องที่ 21 เรื่อง ประชาชนนิยมรับฟังวิทยุปักกิ่งและฮานอย" ใน *สบ.5.1.1/221* เอกสารส่วนบุคคล ม.ร.ว.ปิ่น มาลากุล

[48] รายงานการเดินทางไปปฏิบัติงานของหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ เอกสารแนบมากับหนังสือกรมประชาสัมพันธ์ ที่ 2590/2506 ลงวันที่ 18 มิถุนายน 2506 เรื่อง รายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยเคลื่อนที่กรมประชาสัมพันธ์ ใน *(6)สร.2.1/102*

[49] *สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. เว็บบอร์ดไทยเอ็นจีโอ ." '7 สิงหา' (2508) ไม่น่าจะใช่ 'วันเสียงปืนแตก' (8 สิงหา ต่างหาก!)". [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มาhttp://prachachon.thaingo.org/webboard/view.php?id=5590 (7 สิงหาคม 2547).*

[50] รายงานการเดินทางไปปฏิบัติงานของหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2509 ถึงวันที่ 17 มีนาคม 2509 ใน *(6)สร.2.1/102*

[51] "พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2502" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 76 ตอนที่ 74, 28 กรกฎาคม 2502.

[52] "คำปราศรัยในวันเปิดงานองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย" ใน สฤษดิ์ ธนะรัชต์, *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504 เล่ม 1* (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี), 2507, น. 148-150

[53] คณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบในวันที่ 27 กรกฎาคม 2498 ให้มีการจัดงานวันเด็กจัดครั้งแรกในวันจันทร์แรกของเดือนตุลาคม ต้นเรื่องเกิดจากการที่ผู้แทนองค์การสหพันธ์เพื่อสวัสดิภาพเด็กระหว่างประเทศได้เสนอต่อกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทยให้มีการจัดงานดังกล่าว ดูใน วัชนี คำน้ำปาด. *เด็ก กับความคาดหวังของรัฐบาล พ.ศ. 2502-2519* วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547, น.19-20

[54] "คำตอบคำถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คำถามที่ ส.57/2498 ของนายน้อม อุปรมัย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช เรื่องการฉลองวันเด็กสากล" ใน *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 72 ตอนที่ 81, 11 ตุลาคม 2498, น. 2529-2534

[55] วัชนี คำน้ำปาด. เรื่องเดียวกัน, น. 33-42

[56] "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดภาพเครื่องหมายราชการตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายราชการ พุทธศักราช 2482 (ฉบับที่ 44)" ใน *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 80 ตอนที่ 62, 18 มิถุนายน 2506, น. 248-249

[57] พระยาอนุมานราชธนนิยามความหมายของ "นักพัฒนา" ไว้ว่า *"นักพัฒนา หมายความว่า เป็นผู้รู้จักเพิ่มพูนสิ่งที่มีอยู่ให้เกิดเป็นความเจริญงอกงาม นำความสะดวกสบายมาให้แก่ชีวิตของคน ซึ่งมีเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยไม่มีหยุดยั้ง แต่ในคราวเดียวกัน ก็ยังรักษาเสถียรภาพแห่งการเปลี่ยนแปลงให้คงตัวอยู่ได้สม่ำเสมอ ไม่เคลื่อนที่ไปไกล เพราะฉะนั้น นักพัฒนาจึงเป็นผู้ที่เหมาะแก่สมัย ไม่ใช่เป็นผู้ที่ล้นสมัยหรือล้าสมัย..."* ดูใน สายชล สัตยานุรักษ์. *โครงการประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-253*5), ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550, น. 421

[58] เรื่องเดียวกัน, น. 421

[59] ดี.จี.อี. ฮอลล์. *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิศดาร* (พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), 2549, น. 815-833

[60] จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ประกาศให้ข้าราชการและประชาชนแสดงไมตรีจิตต่อประเทศลาวและกัมพูชา เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2497 มีใจความว่า หลังจากที่ประเทศลาวและกัมพูชาได้รับเอกราช ก็ย่อมจะมีภารกิจที่จะบำรุงและพัฒนาการเศรษฐกิจของชาติ รัฐบาลจึง *"...มีนโยบายที่จะให้ความช่วยเหลือร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านดังกล่าวแล้ว และเพื่อให้ได้ผลตามนโยบายนี้ จึงขอชวนเชิญให้ข้าราชการและประชาชนชาวไทยจงพร้อมใจกันแสดงไมตรีจิตต่อรัฐบาลและประชาชนชาวลาวและกัมพูชา กับขอให้เพียรพยายามทุกทางที่จะร่วมมือช่วยเหลือให้ประเทศทั้งสองสามารถฟันฝ่าอุปสรรคนานาประการจนบรรลุจุดหมายปลายทาง อันจะนำสันติมาสู่ไม่แต่ในประเทศทั้งสองเท่านั้น หากมาสู่บรรดาประเทศอื่นในภูมิภาคนี้ด้วย"* ดูใน "ประกาศสำนักคณะรัฐมนตรี เรื่อง ขอให้ข้าราชการและประชาชนแสดงไมตรีจิตต่อประเทศลาวและกัมพูชา" ใน *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 71 ตอนที่ 84, 14 ธันวาคม 2497, น. 1848

[61] ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. เรื่องเดียวกัน, น. 198-201

[62] ธงชัยกล่าวว่า ต้นฉบับแผนที่ของทองใบ แตงน้อยนั้น แม้ว่าจะเริ่มตั้งแต่ปี 2478-2479 ก็จริง แต่ว่าในแผนที่ตั้งแต่ฉบับพ.ศ. 2506 เป็นต้นมาได้มีการย้ำคำว่า "ไทย" ลงในชื่อของแผนที่ทุกฉบับ ธงชัย วินิจจะกูล. "ภูมิกายาและประวัติศาสตร์" ใน *ฟ้าเดียวกัน* 6 : 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2551) : 105-108

[63] ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. เรื่องเดียวกัน, น. 201-207

[64] แต่นโยบายดังกล่าวกลับสร้างปัญหาต่อมาเนื่องจากทำให้ราษฎรที่อาศัยอยู่มาก่อนเดือดร้อน และได้มีการโต้แย้งเรื่องสิทธิการครอบครองที่ดินดังกล่าว แต่ในที่สุดรัฐก็สามารถจะอ้างสิทธิการครอบครองดังกล่าวได้สำเร็จ ดูใน *ศธ. 0701.26.3.1.1/30* เรื่อง ที่ดินเมืองเก่า จ.สุโขทัย

[65] ราว พ.ศ.2500 หลังจากที่ขุดกรุ พบศิลปวัตถุจำนวนมาก ในหลวงและสมเด็จพระนางเจ้าฯ ได้พระราชดำเนินไปทอดพระเนตร ณ กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัด และมีพระราชปรารภว่า "สมควรจะได้มีพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาและตั้งแสดงให้ประชาชนชมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานี้ หาควรนำไปเก็บรักษาและตั้งแสดง ณ ที่อื่นไม่" ดูใน "กราบบังคมทูล ของ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในพระราชพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ 26 ธันวาคม 2504" ใน *ศธ. 0701.26.3.3/2* เรื่อง การเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ. พระนครศรีอยุธยา

[66] พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ทั้งคู่ได้รับเงินบริจาคจากประชาชนสมทบในการก่อสร้าง ใน *ศธ. 0701.26.3.3/2* เรื่อง การเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.พระนครศรีอยุธยา และ *ศธ. 0701.26.3.2/1* เรื่อง การก่อสร้างพิพิธภัณฑ์สถานประจำจังหวัดสุโขทัย [พ.ศ. 2503-2505]

[67] ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. เรื่องเดียวกัน, น. 207-210

[68] แสวง เสนาณรงค์. *พระพุทธศาสนากับโลก* พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลตรี หม่อมสนิทวงศ์เสนีย์ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2503, น. 120 อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช. เรื่องเดียวกัน, น. 89-90

[69] ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. เรื่องเดียวกัน, น. 212-218

[70] ปราการ กลิ่นฟุ้ง. "ตามรอยพระยุคลบาท: การเสด็จพระราชดำเนินชนบทกับการต่อต้านคอมมิวนิสต์" ใน *ฟ้าเดียวกัน* 6 : 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2551) : 183

[71] สำนักราชเลขาธิการ. *ประมวลพระราชกรณียกิจสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เล่ม 1 ปี พุทธศักราช 2498-2502* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์), 2539, น.236

[72] สำนักราชเลขาธิการ. เรื่องเดียวกัน, น. 225-236

[73] สำนักราชเลขาธิการ. เรื่องเดียวกัน, น. 284-285

[74] ตัวอย่างใน *สยามนิกร* (2 มีนาคม 2501) ใน *กจช. ก/ป7/2501/ทก. 2.6* ในหลวงเสด็จประพาสเหนือ และ การอ้างถึงใน พ่วง สุวรรณรัฐ. *การรับเสด็จหัวเมือง. การพระราชพิธีส่วนภูมิภาค. กิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก* (กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย), 2514, น. 24

[75] เกิดลูกเห็บตกที่ ต.ริมปิง ยอดซุ้มรับเสด็จประตูช้างสีของคณะพ่อค้าทานลมแรงไม่ได้เกิดชำรุดซ่อมแซมไม่ทัน พอรุ่งเช้าน้ำฝนเข้าใจว่าจะนองดินและถนนกลับแห้งทันรับเสด็จ ซึ่งผู้ใหญ่ในลำพูนกล่าวกันว่า "เป็นศุภนิมิตรดีที่ก่อนจะทำพิธีใหญ่ๆ จะเกิดอภินิหารเช่นนี้เสมอ" ใน *สยามนิกร* (9 มีนาคม 2501) ใน *กจช. ก/ป7/2501/ทก. 2.6* ในหลวงเสด็จประพาสเหนือ

[76] มีชายฉกรรจ์หน้าตาดุจะเข้าเฝ้าใกล้ชิดในหลวง แต่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจขัดขวางไว้ ได้แสดงกิริยาฮึดฮัด จนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเหลือบพระเนตรมาเห็นจึงตรัสให้เข้าเฝ้า ปรากฏว่าอาการฮึดฮัดของชายผู้นั้นได้กลายเป็นคนที่เต็มไปด้วยความกลัวถึงกับตัวสั่นพูดจาแทบไม่ออก ใน *สยามนิกร* (20 มีนาคม 2501) ใน *กจช. ก/ป7/2501/ทก. 2.6* ในหลวงเสด็จประพาสเหนือ

[77] ในทศวรรษนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่างๆ ก็เป็นการนำตัวตนของประเทศไทยปรากฏในเวทีนานาชาติด้วย มีการวิเคราะห์พระราชกรณียกิจดังกล่าวที่มีความสอดคล้องกับนโยบายของสหรัฐอเมริกาดูใน สิทธิพล เครือรัฐติกาล. "สถาบันพระมหากษัตริย์กับนโยบายต่างประเทศของไทยในยุคสงครามเย็น" ใน *ฟ้าเดียวกัน* 6 : 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2551)

[78] ที่เป็นประเด็นทางการเมืองอย่างมากก็คือ ในกรณีพิพาทกับประเทศอินโดนีเซียที่จะแยกตัวไปจัดกีฬาของตน อันเนื่องจากการหนุนหลังจากจีน ค่ายคอมมิวนิสต์

รายการอ้างอิง

(6)สร.2.1/102.

กจช., กทม.1.16.1/5.

กจช. ก/ป7/2501/ทก.2.6.

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช. *แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย* วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

คณะลูกเสือแห่งประเทศไทย. *ประวัติการลูกเสือไทย 60 ปี*, พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514.

เฉลิม แก้วกังวาล. "การผังเมืองในประเทศไทย : อดีต ปัจจุบัน อนาคต" ใน *100 ปีมหาดไทย*, กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาการพิมพ์, 2535.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ, แปล. *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.

เทศาภิบาล, (เมษายน 2503)

เทศาภิบาล, (มิถุนายน 2503)

เทศาภิบาล, (กรกฎาคม 2503)

ธงชัย วินิจจะกูล. "ภูมิกายาและประวัติศาสตร์" ใน *ฟ้าเดียวกัน* 6 : 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2551).

ณัฐพล ใจจริง. "การรื้อสร้าง 2475" : ฝันจริงของนักอุดมคติ "น้ำเงินแท้" ใน*ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 27 ฉบับ ที่ 2 (ธ.ค. 2548).

ดี.จี.อี. ฮอลล์. *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิศดาร*, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549.

ปราการ กลิ่นฟุ้ง. "ตามรอยพระยุคลบาท : การเสด็จพระราชดำเนินชนบทกับการต่อต้านคอมมิวนิสต์" ใน *ฟ้าเดียวกัน* 6 : 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2551).

พ่วง สุวรรณรัฐ. *การรับเสด็จหัวเมือง. การพระราชพิธีส่วนภูมิภาค. กิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก*, กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย, 2514.

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. *การผลิตความหมาย "พื้นที่ประเทศไทย" ในยุคพัฒนา (พ.ศ. 2500-2509)* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.

ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 28 เล่ม 51

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57

ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 84 เล่ม 71

ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 81 เล่ม 72

ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 66 เล่ม 73

ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 74 เล่ม 76

ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 107 เล่ม 76

ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 15 เล่ม 77
ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 47 เล่ม 77
ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 112 เล่ม 81
ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 62 เล่ม 80
วัชนี คำน้ำปาด. *เด็ก กับความคาดหวังของรัฐบาล พ.ศ. 2502-2519* วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
ศธ. 0701.26.3.1.1/30.
ศธ. 0701.26.3.2/1.
ศธ. 0701.26.3.3/2.
สบ.5.1.1/221 เอกสารส่วนบุคคล ม.ร.ว.ปิ่น มาลากุล.
สบ.5.1.1/224 เอกสารส่วนบุคคล ม.ร.ว.ปิ่น มาลากุล.
สบ.5.1.1/331 เอกสารส่วนบุคคล ม.ร.ว.ปิ่น มาลากุล.
สภากาชาดไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : มปพ., 2538.
สฤษดิ์ ธนะรัชต์, *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504 เล่ม 1*, พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507.
สิทธิพล เครือรัฐติกาล. “สถาบันพระมหากษัตริย์กับนโยบายต่างประเทศของไทยในยุคสงครามเย็น” ใน *ฟ้าเดียวกัน* 6 : 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2551).
สารประชาชน 2 : 56 (25 กรกฎาคม 2508)
สารประชาชน 2 : 66 (3 ตุลาคม 2508)
สารประชาชน 2 : 73 (21 พฤศจิกายน 2508)
สายชล สัตยานุรักษ์. *โครงการ ประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-2535)*, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
สำนักผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย. *ผังเมืองขอนแก่น 2525*, กรุงเทพฯ : สำนักผังเมือง, 2505.
สำนักราชเลขาธิการ. *ประมวลพระราชกรณียกิจสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เล่ม 1 ปีพุทธศักราช 2498-2502*, กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2539.
สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์. *พัฒนาชนบทในประเทศไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, ธนบุรี : สหประชาพาณิชย์, 2512.
อริยา ลิ้มสุวัฒน์. *บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย (พ.ศ. 2500-2520)* วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
Greater Bangkok plan 2533, 2nd ed.,Bangkok : Department of Town & Country Planning, Ministry of Interior, 1964.

แหล่งอ้างอิงอิเล็กทรอนิกส์

ธงชัย โรจนกนันท์. “ประวัติศาสตร์วิเคราะห์การผังเมืองในประเทศไทย พ.ศ. 2505-2506 (ตอนที่ 1)”. [ระบบออนไลน์].แหล่งที่มา http://www.dpt.go.th/Subweb/web_stbd/webstbd/article/CyrusR.htm (30 กันยายน 2548).
สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. เว็บบอร์ดไทยเอ็นจีโอ ." ‘7 สิงหา’ (2508) ไม่น่าจะใช่ ‘วันเสียงปืนแตก’ (8 สิงหาต่างหาก!)". [ระบบออนไลน์].แหล่งที่มา http://prachachon.thaingo.org/webboard/view.php?id=5590 (7 สิงหาคม 2547).
เหล่ากาชาดจังหวัดสงขลา. “ประวัติกาชาด” [ระบบออนไลน์].แหล่งที่มา http://www.redcross-sk.org/index.php?option=com_content&task=view&id=3&Itemid=3&PHPSESSID=a6b60c9169123bddab6181bf48d27e0f (8 มกราคม 2552)

รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปี 2552

(ก่อตั้ง พ.ศ. 2509 โดยนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ฯลฯ)

นายเสน่ห์ จามริก	ประธานที่ปรึกษา
นางเพ็ชรี สุมิตร	ประธาน
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	รองประธาน
นายธเนศ อาภรณ์สุวรรณ	รองประธาน
นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายวิทยา สุจริตธนารักษ์	กรรมการ
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นางสาวศรีประภา เพชรมีศรี	กรรมการ
นายวีระ สมบูรณ์	กรรมการ
นายประจักษ์ ก้องกีรติ	กรรมการ
นายพิภพ อุดร	กรรมการ
นางสาวอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

เลขอนุญาต ที่ ต. ๖/๒๕๑๙

เลขที่คำขอ ที่ ๖/๒๕๑๙

ใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การ

ตามที่ นายป๋วย อึ้งภากรณ์

ได้ขออนุญาตจัดตั้ง มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ส่งเสริมการจัดทำตำราภาษาไทยในแขนงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งระดับมหาวิทยาลัย และก่อนมหาวิทยาลัย

๒. เผยแพร่ตำราของมูลนิธิในหมู่ผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั่วราชอาณาจักร

๓. ส่งเสริมการเรียบเรียงงานวิจัย และตำราชั้นสูง และรวบรวมเอกสาร ทางวิชาการออกตีพิมพ์

๔. ส่งเสริมกิจกรรมทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๕. ไม่ทำการค้ากำไร และไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

และมีที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร นั้น

กรมการศาสนาได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งได้ และขอให้ปฏิบัติตามคำสั่งและข้อบังคับของกรมการศาสนา โดยเคร่งครัด

อนุญาต ณ วันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

(นายวัชระ เอี่ยมโชติ)
อธิบดีกรมการศาสนา

สยาม
SIAM

ประเทศของเรารวมเลือดเนื้อชาติเชื้อ

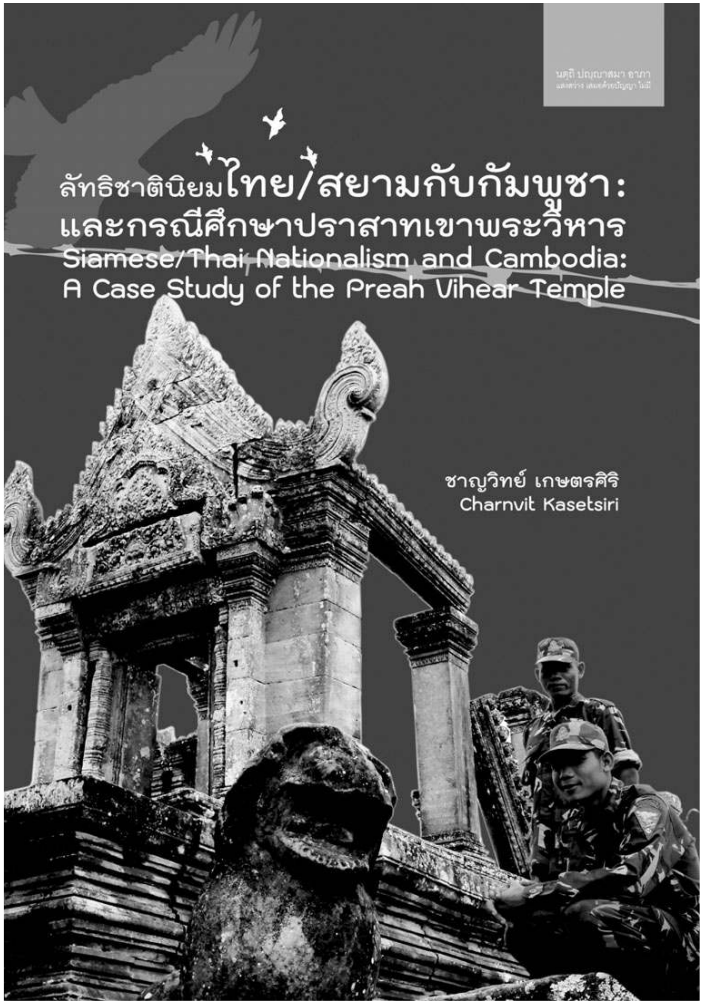
ไทย/ไท ลาว คนเมือง คนอีสาน มอญ เขมร กูย แต้จิ๋ว
แคะ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน ไหหลำ จาม ชวา มลายู ซาไก
มอแกน ทมิฬ ปาทาน ซิกข์ เปอร์เซีย อาหรับ ฮ่อ พวน
ไทดำ ผู้ไท ขืน ยอง โส้ เวียด ลัวะ ม้ง เย้า กะเหรี่ยง
ปะหล่อง มูเซอ อะข่า กำมุ มลาบรี ชอง บรู ญัฮกุร
ฝรั่ง (ชาติต่างๆ) แขก (ชาติต่างๆ) ลูกผสม/ลูกครึ่งต่างๆ
อีกมากมายกว่า 50 ชาติพันธุ์ ฯลฯ

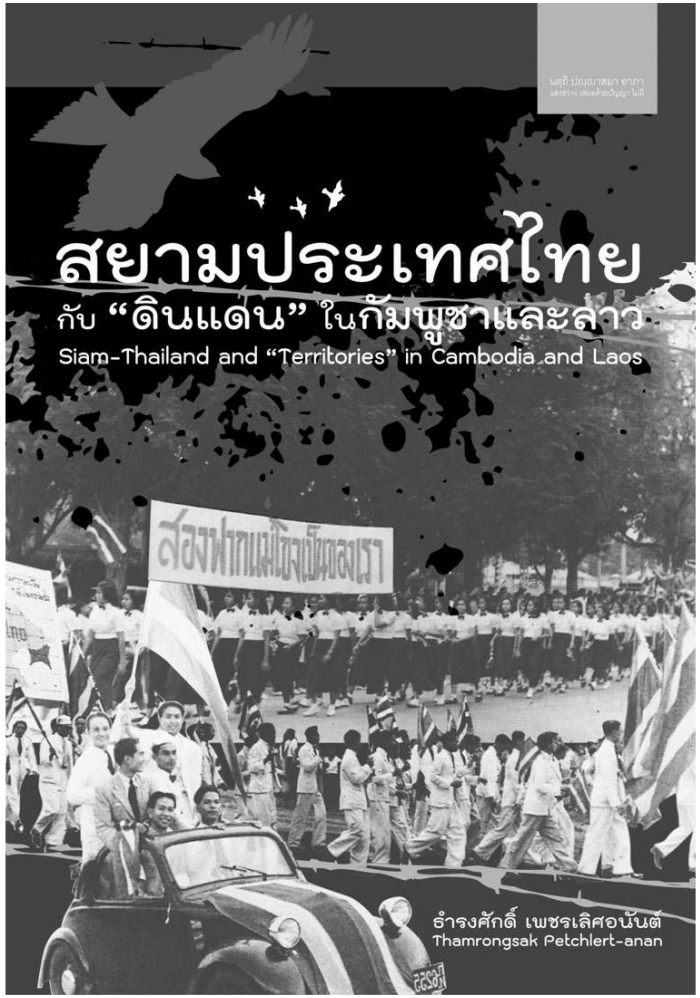
A Modern Nation

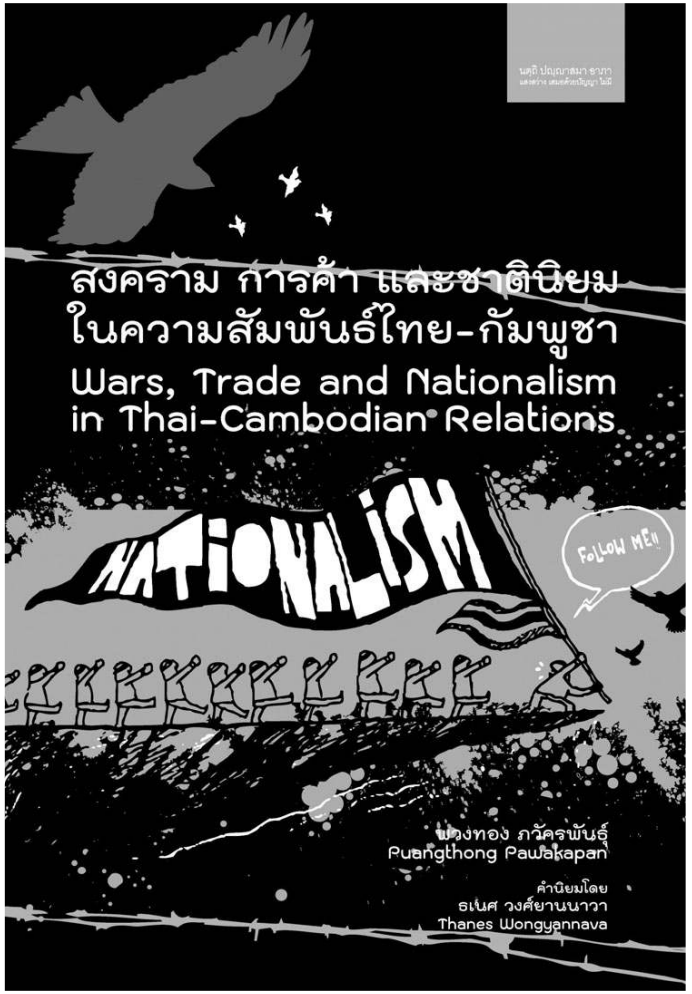
www.petitiononline.com/SIAM2008/petition.html
www.petitiononline.com/siam2007/petition.html

หนังสือชุด ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ : สยาม-ไทย กับ กัมพูชา-ลาว

History-International Relations: Siam-Thailand and Cambodia-Laos

รวมหนังสือทำมือชุด

เขาพระวิหาร

Preah Vihear (Phra Viharn) Temple Series

1. **ปราสาทเขาพระวิหาร/**Preah Vihear Temple
   หลุมดำ-หีบพยนตร์-ลัทธิชาตินิยม-ประวัติศาสตร์แผลเก่า-ตัดตอน-กับบ้านเมืองของเรา
   ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

2. **กรณีปราสาทเขาพระวิหารระหว่างไทย-กัมพูชา :** เหรียญคนละด้านของเงินคนละสกุล
   พิภพ อุดร

3. **ปราสาทเขาพระวิหาร**
   กับคำเตือนของ “ปรีดี พนมยงค์” เรื่องการได้ดินแดนมาด้วยการใช้กำลัง
   ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

4. o สนธิสัญญาของพระพุทธเจ้าหลวงกับฝรั่งเศส และปราสาทเขาพระวิหารของกัมพูชา
   o ว่าด้วย สนธิสัญญาและแผนที่ไทย (สยาม)-กัมพูชา : พรมแดนความไม่รับรู้ของสื่อสาธารณะ
   o เขาพระวิหาร กับ นักวิชาการขายชาติและอาณาจักรแห่งความมืดบอดระหว่าง “มนุษยชาติ”
   อัครพงษ์ ค่ำคูณ

5. o คำพิพากษาคดีปราสาทเข้าพระวิหาร : มโนทัศน์ต่อพื้นที่ชายขอบ และข้อเสียเปรียบของไทย
   o ความเป็นลาวและเขมรในวัฒนธรรมไทย
   พวงทอง ภวัครพันธุ์

6. **โปรดให้รื้อปราสาทขอม จากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4**
   ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค)

7. **ปราสาทพระวิหาร : “เสียมเรียบ” ในเวทีสากล**
   สมโชติ อ๋องสกุล

8. **วีซีดี ปราสาทเขาพระวิหาร** รายการกรองสถานการณ์ NBT พุธที่ 9 กรกฎาคม 2551
   ชาญวิทย์ เกษตรศิริ | สุรชาติ บำรุงสุข | อดิศักดิ์ ศรีสม

9. **วีซีดี ประวัติศาสตร์นอกตำรา** จากสยามเป็นไทย : นามนั้นสำคัญมากฉะนี้หรือ?
   เสน่ห์ จามริก | สุลักษณ์ ศิวรักษ์ | ชาญวิทย์ เกษตรศิริ | สมฤทธิ์ ลือชัย |

250.-

08.00-09.00 ลงทะเบียน

09.00-09.10 เปิดการสัมมนา โดย ***พล.ต.อ. เภา สารสิน*** ประธานกรรมการมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

09.10-09.50 **ปาฐกถา** โดย ***ดร. สุรินทร์ พิศสุวรรณ*** เลขาธิการอาเซียน

09.50-10.20 พักรับประทานอาหารว่าง

10.20-10.30 แนะนำหนังสือชุด **ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์สยาม-ไทยกับกัมพูชา-ลาว**
โดย *ผศ.ดร. ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์*

10.30-12.30 อภิปราย **"รัฐชาติ-พรมแดน : ความขัดแย้งและข้อยุติบนเส้นทางสันติภาพอาเซียน"**
โดย *รศ.ดร. สุรชาติ บำรุงสุข* | *ดร. ยุกติ มุกดาวิจิตร* | *รศ. ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช* | *สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี* | ดำเนินรายการโดย *ดร. ศรีประภา เพชรมีศรี*

12.30-13.30 พักรับประทานอาหารกลางวัน

13.30-16.00 แบ่งห้องสัมมนา

ห้องประชุมใหญ่ **ศึกษาเปรียบเทียบปัญหา/ทางออกพรมแดน**
อินโด/มาเลเซีย โดย *อ. สิทธา ลิศไพบูลย์ศิริ* | **สิงคโปร์/มาเลเซีย**
โดย *ดร. พวงทอง ภวัครพันธุ์* | **ไทย/กัมพูชา** โดย *ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ* |
เดนมาร์ก/เยอรมนี โดย *Flemming Winther Nielsen* | **ฝรั่งเศส/เยอรมนี**
โดย *ดร. มรกต เจวจินดา ไมยเออร์* | ดำเนินรายการ โดย *ผศ.ดร. วีระ สมบูรณ์*

ห้อง 407 **เสนอรายงานของนักวิชาการรุ่นใหม่**
ความขัดแย้งไทยลาวบ้านร่มเกล้าในทัศนะหนังสือพิมพ์ลาว โดย
วิศวมาศ ปาลสาร | **การผลิตความหมาย "พื้นที่ประเทศไทย" ในยุคพัฒนา (2500-2509)** โดย *ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์* | **อาณาเขตทางทะเล** โดย
อ. กวีพล สว่างแผ้ว | **Thai-Cambodian Border Economy : A Case Study of Phnom Malai, Banteay Meanchey Province** โดย *Prem Chap* |
ดำเนินรายการ โดย *อ. ทรงยศ แววหงษ์*

ห้อง 207 **สำรวจชายแดนไทยกับเพื่อนบ้าน ASEAN อุษาคเนย์**
โดย *อ. สมฤทธิ์ ลือชัย* | *ผศ.ดร. ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์* | อ. อัครพงษ์ ค่ำคูณ |
รศ. ฉลอง สุนทราวาณิชย์ | ดำเนินรายการ โดย รศ. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์

16.00-16.30 **ปัจฉิมกถา** โดย ***อ. วีระ ธีรภัทรานนท์***

16.30-17.30 งานเลี้ยงรับรอง
ฟังการขับร้องเพลงประสานเสียง เพื่อนบ้านของเราในอุษาคเนย์/อาเซียน |
ชมงิ้วธรรมศาสตร์จูเนียร์ สมานฉันท์เพื่อนบ้านอาเซียน | อภินันทนาการหนังสือประจำปี

พิธีกรตลอดงาน ***อ. สมฤทธิ์ ลือชัย***